

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Rigorózní práce

SVÁTOST ÚTĚCHY NEMOCNÝCH
V TEOLOGII CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ HUSITSKÉ

THE SACRAMENT OF ANOINTING OF THE SICK
IN THE THEOLOGY OF THE CZECHOSLOVAK HUSSITE CHURCH

PLZEŇ 2015
Filip Štojdl

Poděkování

Děkuji svému průvodci a moudrému příteli, člověku, knězi a teologovi Církve československé husitské, bratru profesorovi Zdeňku Kučera, kterému tímto děkuji za pomoc s touto prací.

Prohlášení o samostatném zpracování

Autor prohlašuje, že předkládanou rigorózní práci s názvem "Svätost Útěchy nemocných v teologii CČSH" vyhotovil samostatně a výhradně s použitím literatury uvedené v seznamu.

V Praze, dne 29. 1. 2015

.....
Mgr. Filip Štojdl

Anotace

Tato práce se zaměřuje na svátost útěchy nemocných, tak jak je vnímána v Církvi československé husitské. Jejím záměrem je posílit a více otevřít tuto svátost praxi v CČSH a zároveň ukázat její hluboké systematicko-teologické kořeny. Východiskem našeho badatelského úsilí je soustředění na vývoj této svátosti v obecně křesťanském smyslu, a pochopitelně speciálně v teologii CČSH. Jde o to pochopit smysl této svátosti především eklesiologicky, ekumenicky, filosoficky a psychologicky s ohledem na dogmatickou výpověď současné husitské teologie. Tímto způsobem by měla vzniknout ucelená mozaika, která zmapuje naši problematiku podrobně a zeširoka.

Annotation

This thesis is focused on the sacrament of Anointing of the Sick, as it is perceived by the Czechoslovak Hussite Church. Its aim is to strengthen and further open the sacrament to practice of Czechoslovak Hussite Church and to show its deep systematic theological roots. The starting point of our investigative efforts will focus on the development of this sacrament in the Christian sense and especially in theology of CHC (Czechoslovak Hussite Church). The point is to understand the meaning of this sacrament especially from ecclesiological, ecumenical, philosophical and psychological point of view considering the doctrinal statement of the current Hussite theology. The author would like to create the comprehensive mosaic, which will map our issues in detail and broadly.

Klíčová slova

Svátost, Pomazání, Nemoc, Útěcha, Agenda, Dogmatika, Umírání,
Smrt

Keywords

Sacrament, Anointing, Illness, Consolation, Ceremonial guide,
Dogmatist, Dying, Death

Seznam zkratek

CČS	-	Církev československá
CČM	-	Církev českomoravská
CČSH	-	Církev československá husitská
CČE	-	Církev českobratrská evangelické
CŘK	-	Církev římsko katolická
CIC	-	Codex iuris canonici
ČZ	-	Český zápas
ThR	-	Teologická revue
ÚR	-	Ústřední rada

Obsah:

1.	Úvod.....	9
1.1.	Vymezení tématu, cíle a metody práce.....	13
2.	REFLEXE.....	15
2.1.	Utrpení a smrt v Bibli	15
2.2.	Novozákonní východisko	16
2.3.	Svátost a svátostina.....	17
3.	Fenomén „svátosti“ u Farského, Spisara a Trtíka.....	19
3.1.	Karel Farský.....	19
3.2.	Alois Spisar.....	19
3.3.	Zdeněk Trtík	20
3.4.	In media res.....	21
4.	Od K. Farského po Z. Kučeru.....	23
4.1.	Ontogeneze a modifikace svátosti	23
4.2.	Vlivy v teologii CČS(H).....	26
4.3.	Metanoia v Trtíkově JÁ-TY	28
4.4.	Kopernikánský obrat.....	30
4.5.	Farský - Spisar a Zdeněk Trtík: dvě polohy	31
4.6.	Trojčinná teologie Zdeňka Kučery	34
5.	Alternativní pohledy na Útěchu nemocných	36
5.1.	Jaro Křivohlavý.....	36
5.2.	Bernhard Häring	40
5.3.	Walter Jens a Hans Küng.....	42
5.4.	Klemens Richter	45
5.5.	Harold Kushner.....	47
5.6.	Raymond A. Moody	49
5.7.	Heinrich Pera a Bernd Weinert.....	50
5.8.	Viktor Frankl.....	51
5.9.	Elisabeth Kübler-Rossová.....	53
6.	TEXTY	56
6.1.	Agenda – metamorfózy svátosti Útěchy nemocných	56
6.2.	Zpěvník 1922	56
6.3.	Zpráva o prvním řádném sněmu CČSH.....	57
6.4.	CČS: Stručné informace	58
6.5.	Agenda 1927	59
6.6.	Návrh obřadních modliteb 1940	62
6.6.1.	„Útěcha nemocných“	63
6.6.2.	V poslední hodině.....	64
6.7.	Agenda 1951	65

6.7.1.	Obřady	65
6.7.2.	Pastorační pomůcky	66
6.7.3.	„Útěcha nemocných“ pohledem Drtiny	66
6.7.4.	V poslední hodině pohledem Drtiny	67
6.8.	„Útěcha nemocných“ pohledem Základů víry	69
6.9.	Horský, Medek, Mánek	69
6.10.	Zpěvníky 1977, 1995, 2001	72
6.11.	Svátost Útěchy nemocných – Agenda CČSH	75
7.	Dotazníky	78
8.	Reflexe mimo rámec teologie CČSH	82
8.1.	Smrt v Egyptě a Mezopotámii	82
8.2.	Perspektiva antiky	83
8.3.	Křesťanská perspektiva římskokatolická	84
8.4.	Křesťanská perspektiva ortodoxie	85
8.5.	Křesťanská perspektiva evangelická	86
8.6.	Scientistická a pozitivistická perspektiva	86
9.	Futurologické kompendium	89
9.1.	Předpokládaný vývoj	89
	Závěr	92
	Summary	94
	Seznam použité literatury:	96
	Texty	96
	Reflexe	97
	Moody Raymond, Život po životě, Odeon, Praha 1991	99
	Seznam použité literatury – sekundární prameny	100
	Jmenný rejstřík	103

1. Úvod

„Kdybych měl žít už jen jeden den, promyslel bych si nejprve, s kým bych se chtěl dneska setkat. Při tom si ujasním, které vztahy byly skutečně nosné a kde jsme si nakonec přece jen zůstali cizí. Pak si představím, že k těmto lidem půjdu anebo jim zavolám a řeknu jim, co pro mě znamenají, co ve mně zažehli a které vzpomínky jsou pro mě důležité. Přitom jim poděkuji za všechno, co jsem díky nim prožil a čemu jsem se naučil, za to, k čemu mě inspirovali, a za chvíle, kdy mi otevřeli oči pro věci podstatné. Řeknu jim, jak je vidím, co zvláštního, ba jedinečného na nich shledávám. Tomu či onomu bych možná řekl, v čem by mohlo spočívat jeho poslání a jeho úkol a jakou stopu by to v tomto světě mohlo zanechat. Vnitřním zrakem si představím setkání s člověkem, který je mi nejmilejší. Hledím na něho, mlčky přijímám jeho pohled. Tímto pohledem je řečeno všechno. Je to láska. Cosi proudí mezi námi. Je v něm porozumění, vděčnost, úžas nad tajemstvím lásky, jež nás spojuje. Je tu čirá přítomnost. A já vím, že smrt naše přátelství nezničí, protože to přetrvává smrt a přesáhne až do věčnosti. Při setkání tváří v tvář smrti se mi vyjeví tajemství toho přátelství, tajemství lásky, která je silnější než smrt, lásky, pro niž hranice smrti neexistuje.“¹

Tímto úvodem mého nejmilejšího spisovatele Anslema Grüna bych rád uvedl tuto práci, která má posloužit k hlubšímu pochopení významu křesťanské péče o nemocné a umírající. Dokud církev pečuje o nemocné, dělá tím službu také samotnému Kristu a naplňuje tak jeho přání, abychom se ujímali nemocných (Mk 16,18).

Pokusme se společně, možná i díky této práci, zamyslet nad odvěkým *tajemstvím bolesti*, která provází lidstvo od počátků.

---

¹ Grün Anselm, *Kdybych měl už jen jeden den života*, KNA, Kostelní Vydří 2000, str. 7

Bolesti, která sužuje národy ve formách útlaku, nemocí, strachu, hladu, ale také bezbřehé svévole člověka, vedoucí k nepřiměřenosti a obžerství. Tento osten má ovšem pro křesťana svůj niterný smysl a skrývá v sobě mystické nadání odvracet oči od věcí, které nejsou nosné, jež nemají smysl a jsou jakousi iluzorní oponou nad hlubokostí Boží přítomnosti. Vždyť často jedině skrze náš vlastní kříž poznáváme Kristovu lásku opravdověji, stáváme se milosrdnými, pokořujeme se a učíme se mezilidské toleranci, která otevírá nekonečné zřídlo božské naděje, znovunalezení sebe sama a usebrání se.

Apoštol Pavel v listu Korintňanům mluví o tom, že trpí-li jeden, pak spolu s ním i celek (1 Kor 12,26). Jsme posláni Spasitelem k trpícím, neboť takto přijímáme Krista skutečně a v Pravdě.

Na počátku si přiznejme, že jsme vysláni k trpícím, jakkoli jsme jako služebníci Ježíše Krista vystaveni množství nepochopení, nepřátelství, odsouzení či odmítnutí. Přesto však musíme splnit svůj úkol, darovaný nám skrze Evangelium. Vyjděme tedy na cesty a ujímejme se nemocných, trpících a umírajících. Tento svět je opravdu nemocný, hrozí pandemie sobectví, která zatlačuje slabé a nemohoucí do ústavů. Hrozí epidemie samoty, neboť stále více lidí prožívá svůj život za „zdí“ monitoru, ve strachu ze ztráty své vlastní identity a vnitřní prázdnotu nahrazuje iluzí úspěchu. Je nás zoufale zapotřebí. Vždyť On, Ježíš Kristus je cesta a jedině skrze něho a s ním a v něm, je všechna naše čest i sláva.

Křesťanství dnes stojí opět na křižovatce. Svět se globalizuje, dochází ke střetům kultur, náboženství i religiózních jevů obecně. Křesťanství se nabízí světu jako mnohovrstevný fenomén složený z početných teologických směrů, disciplín a orientací.

V této spleti systémů a nauk má své pevné místo i Církev československá husitská (dále jen CČSH), která svou teologii vědomě vytváří od svého vzniku (r. 1920), avšak ve svých ideových východiscích pramení z reformního hnutí katolického modernismu (počátek 20. století), z tradice české reformace (15. století) a z celé široké platformy křesťanské tradice jako takové (např. učení přijaté na tzv. všeobecných koncilech), a je tak ve skutečnosti spojena s dobou apoštolskou a tím i pevně s Ježíšem Kristem. Je zapotřebí podtrhnout, že CČSH reflektuje samotné kořeny křesťanství, které vyrůstají z židovského náboženství zpřítomněného novou formou v životě, učení, smrti a vzkříšení Ježíše Krista Syna Božího.

Teologie CČSH stojí na biblickém základě, nehledá žádné jiné možnosti než ty, které byly zjeveny skrze Ježíše Krista a jeho apoštoly. Teologie CČSH je ryze křesťanská, je biblická, je apoštolská, je reformační a v pravdě katolická. Toto naše tvrzení doložíme například citací z předmluvy k Základům víry: „Obecně křesťanskou tradici reprezentují tyto věroučné prameny Základů víry: 1. Písmo svaté Starého a Nového zákona, které je prvním a rozhodujícím základem veškerého křesťanství. 2. Apoštolské vyznání víry a Nicejsko-cařihradské vyznání, které vznikla a byla užívána před rozdělením křesťanské církve ve směr římský a pravoslavný i v církve reformační a jsou tedy vyznáními vpravdě ekumenickými. 3. Čtyři pražské artikuly (rok 1420) vyjadřující ducha a program husitského hnutí a Česká konfese z roku 1575, která vyjadřuje společnou víru české reformace.“²

Husitská teologie je dynamická, klade si za cíl hledat „Boží pravdu“ v součinnosti s pravdou „vědeckou“, nevymezuje se tedy vůči světu, společnosti, technickému rozvoji, nepřátelsky. Teologie CČSH je otevřená pro dialog, je otevřená naslouchat i hledat společná stanoviska, byť by se na první pohled zdálo, že

---

² Základy víry církve československé husitské, ÚR CČSH, Praha 1975, s. 4

neexistují. V tomto smyslu obrací svou pozornost i k autoritě Písma svatého, k liturgické praxi, ke spiritualitě a k svátostnému naplnění. Svátost Útěchy nemocných nevynímá. Z tohoto hlediska je nutné nahlížet na její vývoj a plynoucí konsekvence. Teologie CČSH, tak jak ji vyrůstá zcela samozřejmě v souběhu s vědami psychosociálními a etickými. Toto je velmi důležité si uvědomit, abychom celistvěji pochopili i současný moderní vývoj a vliv na teologii CČSH.

Moderní psychologie ví, že zdraví člověka závisí v první řadě na jeho psychickém rozpoložení. Např. podle Marie Vágnerové: „Při vzniku jakéhokoli onemocnění je proto třeba brát v úvahu somatické, psychické a sociální faktory, které se na něm mohly nějak podílet.“³

Z křesťanského hlediska je důležité, jestli je člověk vnitřně silný, optimisticky naladěný, plný víry a naděje, doufající a věřící v Boží milosrdenství. Jaro Křivohlavý to komentuje takto: „Zdravotní nepohoda týká celého života – nejen jeho tělesné stránky, ale i jeho psychické (duševní) stránky, jehož sociálního života i jeho duchovní stránky-zaměření, s tím i smysluplnosti jeho života (sledování cílů, které si daný člověk postavil, a plnění úkolů, které na sebe vzal).“⁴ Zde platí bezezbytku slova Kristova „Tvá víra tě uzdravila.“⁵

Svátost Útěchy nemocných je jedinečnou cestou, jak se může kněz strádající duši přiblížit, povzbudit ji, naplnit ji pokojem a mírem Božím: „Pojďte ke mne všichni, kteří se namáháte a jste obtíženi, a já vám dám odpočínání.“⁶ Pokud je kněz vnitřně naplněn vírou v moc trojjedinného Boha, přináší duši nemocného klid a jeho tělu úlevu. O to důležitější je aby, tento svátostný

---

³ VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese. Variabilita a patologie lidské psychiky. Praha: Portál 2002, s. 59. ISBN 80-7178-678-0

⁴ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Psychologie nemocí, Praha: Grada Publishing 2002, s. 18. ISBN 80-247-0179-0

⁵ Mt 9,22

⁶ Mt 11,28

služebný úkon církve byl konán s odpovědností a láskou k trpícímu.

Je tedy na kněžích samotných, jak dokážou svěřené úkoly plnit. Přál bych si, aby tato práce alespoň v malém měřítku splnila svůj cíl a povzbudila mnohé z nás duchovních k větší aktivitě. To je jejím hlavním smyslem a cílem.

Husitský teolog první poloviny dvacátého století, profesor a kněz Alois Spisar, své církvi vštěpuje, opakuje a nabádá: „Jest úkolem duchovního, aby údy církve upozorňoval na tuto svátost, na její náboženskou náplň, ale i na povinnosti, jež má podle ní křesťan k svému okolí.“⁷

Vyjděme tedy na cestu hledání a nacházení, znovuobjevování a snad i zvnitřnění úcty ke svátosti, jež církev dostala do rukou přímo od Krista, aby byla nemocným nablízku a znovu je spojovala s Bohem.

1.1. Vymezení tématu, cíle a metody práce

Jak jsme již podotkli, tématem této práce je „svátost útěchy v teologii CČSH“, její geneze, obsah, smysl, působení v praxi a perspektiva dalšího vývoje.

Tématem se budeme zabývat z mnoha uhlů: primárně budeme zkoumat teologii CČSH a zařazení této svátosti do jejího pastoračního rámce. Budeme na ní nahlížet jako na rovnocennou vůči identické svátosti pomazání nemocných, tak jak je vnímána v katolickém prostředí po II. Vatikánském koncilu. Chceme zjistit, zda začlenění tohoto svátostného úkonu mezi svátosti má biblický kontext, případně jak tuto svátost vnímá křesťanská tradice.

---

⁷ Spisar, A.: Věrouka v duchu církve československé II., Blahoslav, Praha 1945, s. 245

Soustředíme se též na vývoj svátosti nemocných v obecně křesťanském smyslu, a pochopitelně speciálně v teologii CČSH. Jestliže chceme pochopit smysl této svátosti hlouběji, nejen eklesiologicky, ale i ekumenicky, filosoficky a psychologicky, je nutné provést nejednu komparaci s fenomény, které se pohybují za hranicemi teologie. Zajímat nás tedy budou náhledy teologie římskokatolické, protestantské, pravoslavné, ale také nás musí zajímat souvislosti mezi křesťanskou thanatologií a thanatologií v období antiky, nebo křesťanskou thanatologií a thanatologií jiných náboženství. Tímto způsobem by měla vzniknout ucelená mozaika, která zmapuje naši problematiku podrobně a zeširoka.

2. REFLEXE

2.1. Utrpení a smrt v Bibli

Církev československá husitská přijala pomazání nemocných jako svátost z vícero důvodů. Mezi prvními musíme uvést důvody biblické.

Hebrejský národ uvažoval o smrti a bolesti v kontextu svého náboženství. V knize Exodus se praví: "Jestliže opravdu budeš poslouchat Hospodina, svého Boha, dělat, co je v jeho očích správné, naslouchat jeho přikázáním a dbát na všechna jeho nařízení, nepostihnu tě žádnou nemocí, kterou jsem postihl Egypt. Neboť já jsem Hospodin, já tě uzdravuji..«⁸ Hospodin podmiňuje zdraví člověka zachováním jeho příkazů. „Budete sloužit Hospodinu, svému bohu, a on požehná tvému chlebu a tvé vodě. Vzdálím od tebe nemoc; ve tvé zemi nebude ženy, která by potratila nebo která by byla neplodná; obdařím tě plností let.“⁹

Podle starozákonního hlediska je utrpení a smrt trestem za hřích prvních lidí, jak o tom svědčí např. verš určený zhřešivší Evě a Adamovi: "Velice (ženo) rozmnožím tvé trápení a bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení...; Uposlechl jsi (muži) hlasu své ženy...v potu své tváře budeš jíst chléb, dokud se nenavrátiš do země, z níž jsi byl vzat. Prach jsi a v prach se navrátiš."¹⁰

Pravá moudrost a hluboký mravní postoj k životu, vedou k dobrému tělesnému i duchovnímu životu: „Nebud' moudrý sám u sebe, boj se Hospodina, od zlého se odvráť. To dá tvému tělu

---

⁸ Ex 15,26

⁹ Ex 23,25-26

¹⁰ Gn 3, 16-19

zdraví a svěžest tvým kostem."¹¹ V podobné rovině se vyslovují i další texty knihy Přísloví: 4, 4-23; kapitoly 20 až 22 atd. Zajímavé a důležité svědectví přináší kniha Job, která ukazuje, že utrpení se neděje vždy jenom z poklesu mravního hlediska, ale naznačuje, že pro jistý druh utrpení není jiného vysvětlení než transcendentního.¹² Obdobně to vidíme i u Izaiáše 39,1-21.

2.2. Novozákonní východiško

Ježíš Kristus přišel, aby nemocným vrátil (vtiskl) vlastní střed lidského bytí, aby tam, kde je bolest, přinesl utišení, kde stvoření trpí, podal mu lék. Aby spasil vše a člověka přivedl zpět do království Božího. Kromě kérygma, ekonomie spásy, je to také bezprostřední uzdravování na těle i duši. Evangelia nám přinášejí bohaté důkazy o Kristově činnosti coby „lékaře“ těla a duše: Mt 4,23n; uzdravení malomocného Mt 8,1-4; uzdravení sluhy římského setníka Mt 8,5-13; vyléčení Petrovi tchýně Mt 8,14n; vyhánění démonů Mt 8,28-33; muž na nosítkách Mt 9,1-3; Mt 15,30n; uzdravení slepce Mk 10,46-52; ve městě Naim vzkříšení mládence Lk 7,11-17; vzkříšení Jairovi dcery, Lk 8,42; vzkříšení Lazara J 11,1-44.

Kristus nabádá své učedníky (a my nejsme nic víc): „...jděte raději ke ztraceným ovcím z lidu izraelského. Jděte a kažte, že se přiblížilo království nebeské. Nemocné uzdravujte, mrtvé probouzejte k životu, malomocné očišťujte, demony vymítejte; zadarmo jste dostali, zadarmo dávejte.“¹³ V této praxi apoštolové pokračují (tradice), kniha Skutků apoštolských nám precizně dosvědčuje, že uzdravování se dělo kontinuálně i po nanebevstoupení Spasitele.¹⁴

Explicitně se se svátostí pomazání nemocných setkáváme v epištole sv. Jakuba: „Je někdo z vás nemocen? Ať zavolá starší

---

¹¹ Přís 3,7-8

¹² Srov. Job 1,6-12

¹³ Mt 10,6-8

¹⁴ Sk 3,1-8; Sk 9,33-35; Sk 9,40n

církve, ti ať se nad ním modlí a potírají ho olejem ve jménu Páně.“¹⁵

Husitská teologie nevyzdvihuje apoštolský list sv. Jakuba jako primární důkaz ustanovení svátosti. Jsme přesvědčeni, že však kanonicita Písma svatého v souladu s ranou tradicí církve, obyčejů prvních církevních otců a dalších je věrohodným základem pro to, aby byla svátost nemocných nadále a snad ještě hojněji užívána.

2.3. Svátost a svátostina

Svátost Útěchy nemocných byla CČSH uznána jako šestá legitimní svátost.¹⁶ O tom, zdali je tento křesťanský akt milosrdenství a útěchy svátostí není mezi křesťany shoda. Zvláště protestantští teologové namítají, že biblicky odůvodnitelné jsou jenom dvě svátosti: Křest a Večeře Páně. Biblické stanovisko ale připouští tuto možnost, byť uvádí pouze jedinou tezi z listu Jakubova.¹⁷

Tradice východní i západní církve však toto biblické pojetí svátosti přijala a zachovala. Musíme však ještě upozornit na zcela jiné stanovisko, které mluví o tzv. „svazování svátostného pojmání“, které reprezentuje např. katolický kněz Klemens Richter: „Silná fixace na sedm svátostí zužuje pohled na plnost božího spásného jednání.“¹⁸ Richter konstatuje, že středověko-scholastické definování „svátostí“ a „svátostin“, které zavedla latinská církev, zbytečně mate a klade důraz na to, co je jaksi přímo z Ducha a co ne. Richter si myslí, citují: „Neboť svátosti jsou stejně jako svátostiny viditelnými znameními neviditelné milosti, která působí na křesťanskou obec skrze spásné jednání

---

¹⁵ Jak 5,14n

¹⁶ Základy víry CČSH, Ústřední rada CČSH, Praha 1975, s. 116

¹⁷ Srov. „Je někdo z vás nemocný? Ať zavolá starších církve, a ať se nad ním modlí a mažou ho olejem ve jménu Páně. Modlitba s vírou uzdraví nemocného a Pán mu uleví; a jestli se dopustil hříchů, budou mu odpuštěny.“ Jak 5,14-15

¹⁸ Richter, K.: Čím se liší znamení svátostí a svátostin?, In: Getsemany 2001/2

Otce, zprostředkované Kristem v Duchu svatém."¹⁹ S tím lze samozřejmě jenom souhlasit.

Teologie CČSH sice činí rozlišování svátostí a svátostin, ale každý eklesiologický akt, čin, nebo pohyb, vnímá jako završení dlouhých vnitřních procesů, které tím, že se dějí v církvi, mají v Duchu Svatém svou legitimitu.²⁰

Profesor Spisar ve své Věrouce chce tuto diskrepanci také ve všech směrech překlenout a anulovat: „Bůh není ovšem se svou milostí vázán, odkázán jen na těch sedm znamení církve zavedených, nýbrž poskytuje, i podle učení jiných církví, svou milost, svou lásku, odpuštění hříchů, svou pomoc duchovní i v nesčetných jiných případech mimo svátosti, a dokonce i mimo křesťanství. Hlavní však podmínkou udělení milosti Boží je vždy smýšlení člověka a jeho příklon k Bohu a k Boží vůli.“²¹

---

¹⁹ Ibidem

²⁰ Srov. Trtík, Z.: Slovo víry, Blahoslav, Praha 1963, s. 87-90

²¹ Spisar, A.: Věrouka v duchu církve československé II., s. 154

3. Fenomén „svátosti“ u Farského, Spisara a Trtíka

3.1. Karel Farský

Karel Farský definuje svátosti takto: „Svátosti jsou náboženské úkony, zavedené obyčejem prvokřesťanským ve jménu evangelia Ježíšova. Podstatou úkonu svátostného jest duchovní zážitek přijímajícího, tj. duchovní rozhodnutí, usjednotit se v dané životní otázce s Bohem a jeho milostí.“²²

Prof. Spisar komentuje Farského pojetí následovně: „(Farský) Popřel ustanovení Ježíše Krista a působivost svátostného znamení neboli působení svátosti ex opere operato. Ponechal zevní znamení, jemuž přiřkl význam náznaku (symbolu).“²³ Spisar naznačuje, že Farského i jeho vlastní pochopení svátostí je laděno liberálně, spíše symbolicky. I když u obou teologů je možné vystopovat smysl pro hledání spirituality ve svátosti, i univerzalitu, transcendenci, Boží ruku a Kristovo působení; oba také naznačují, že svátost je v životě člověka důležitá; nejedná se o totéž chápání, jakým disponuje CČSH dnes.

3.2. Alois Spisar

Spisar říká: „Církev československá uznává potřebu svátostí, ale jen, jak bylo již řečeno, potřebu relativní, tj. jednak se zřetelem na povahu lidskou, jednak na historický vývoj církve křesťanské. Možno dokonce říci, že svátosti jako zevní obřady nejsou podstatnou složkou křesťanství, že je možná křesťanská církev i bez svátostí jako zevních obřadů, nebo že může mít jiné obřady, než jsou dosud zavedené církevní svátosti.“²⁴ Spisar reflektuje svou dobu v kontextu modernistické

---

²² Ibidem, s. 148, 149

²³ Ibidem

²⁴ Ibidem, s. 154

kritiky, která se snaží vykládat Evangelium soudobým jazykem a v kategoriích pochopitelných soudobému člověku. Je to reakce jednak na hierarchickou strnulost scholasticky definované teologie, vůči které nabízí alternativu demokraticky vnímané struktury církve a nesenou ethosem víry v pokrok, osvobození se od strnulosti směrem k přimknutí se ke Kristu. Takto chápaný přístup v teologii vede první generaci teologů ČČS(H) k hledání podstaty a k odsouzení zformalizovaných postupů v teologii i správě církve. Spisatel proto klade důraz na niterný prožitek a popírá formální definice (např. ex opera operato). Celkově je motivován snahou neuzavírat působení Ducha svatého do předem daných formálních filosofických a teologických kategorií.

3.3. Zdeněk Trtík

Zdeněk Trtík nerelativizuje a říká: „Svátost je smyslově poznatelné jednání církve jakožto Kristova těla a proto je v ní přítomen Kristus jakožto hlava v moci Ducha svatého. Je to Boží slovo ve formě jednání a obecnství církve.“²⁵

Všimněme si: ztotožnění živého slova Božího se svátostí je u Trtíka fundamentálním výchozím bodem. Krista, jeho milost, jeho ekonomii, kérygma atd., nelze ve svátosti obejít. Stěží bychom od Trtíka mohli očekávat záměnu tradičně křesťanské sakramentologie za cokoli jiného. Svátost má podle Trtíka absolutní, totální rozměr: „V tomto smyslu je svátostí i apoštolské slovo i všechno další kázání církve, celý Nový zákon, i zvláštní úkony jako Křest, Biřmování, Večeře Páně, Pokání, Svěcení kněžstva, Manželství a Poslední útěcha. To vše jsou svátosti proto, že se tu stává mezi námi přítomnou jediná pravá svátost, již jest Kristus sám.“²⁶

Z Trtíkova náhledu vychází i VI. sněm ČČSH, který komentuje naši problematiku následovně: „Svátost je jednání, jímž se

---

²⁵ Trtík, Z.: Slovo víry, s. 87

²⁶ Ibidem, s. 88

obecenství věřících v Duchu svatém činně podílí na milosti Božího Slova přítomného skrze slyšené svědectví Písma svatého a svátostné úkony.“²⁷ Dodejme, že VI. sněm v r. 1971 přijal Základy víry jako oficiální naukovou normu CČSH.

3.4. In media res

Agenda CČSH ustanovená podle závěrů VII. sněmu říká: „Ke službě církve patří návštěvy nemocných, ať již v ústavních zařízeních nebo doma. Zavrcholením této duchovní péče je svátost Útěchy nemocných.“²⁸

Kvůli čemu tato svátost existuje, jaký je její význam a obsah? Zajímají nás důvody a odpovědi na otázky: Je vůbec potřebná? Má historický základ? Je i v dnešním světě, kdy věda, resp. psychologie dovede terapeuticky uspokojit téměř každou duši, opodstatněná?

Bytí - existence, je fenomén, který nelze definovat nijak zjednodušeně a už vůbec není možné tvrdit, že je lehkým břemenem. Každý z nás, a ne jednou, okusí tíhu a tvrdost života a každý z nás klesne na kolena. V každém z nás spočívají tělesné nebo duševní nemoci, které mohou kdykoli zaútočit a vzít si svou daň. Kristus přišel právě kvůli tomu na svět, aby ho vyléčil, osvobodil, spasil: od hříchu a od každé nemoci. Kristus sám, jako vtělený Bůh, se z utrpení nevyvlékl, nýbrž ho přijal a transcendoval.

Je to akt sebeponížení, který sdílela v Synově kenózi celá Trojice. Jürgen Moltmann upozorňuje: „Pouští-li se Bůh do svého omezeného stvoření a přebývá-li v něm sám jako dárce života, pak to přepokládá sebeomezení, sebeponížení a sebe-vydání Ducha. Utrpením stvoření, které podléhá pomíjivosti, se pak rodí také

---

²⁷ Základy víry CČSH, s. 109

²⁸ Agenda Církve československé husitské, Blahoslav, Praha 1994, s. 82

utrpení v něm přebývajícího Ducha. V něm přebývající Duch ale z těchto dějin utrpení činí dějiny naděje."²⁹

Základy víry definují svátost nemocných takto: „Útěcha nemocných“ je svátost, v níž těžce nemocný je Duchem svatým posilován skrze Slovo Boží a modlitbu a potěšován ve víře v život věčný v Ježíši Kristu."³⁰ Svátost Útěchy nemocných je pomocí pro každou trpící duši, která hledá své osvobození v Kristu. Je naplněním příslibu o sejmutí břemene. Člověk nejvíc hledá a potřebuje svého Hospodina v čase nouze a svátost Útěchy je podanou rukou nebes.

Když mluvíme o možnostech zbavování se životních obtíží, musíme říci i následující: Nelze zpochybňovat ani velký význam psychologie, její možnosti a úspěchy s jakými dovede pomoci lidem při jejich zápasech s existencí. Deprese, úzkosti, strach, deprivace optimismu, smutek, vyprahlost, disharmonie, vyhoření. Psychologie sehrává podstatnou roli v katarzním procesu a teologie CČSH ji nijak neodmítá, ani se nestaví vůči ní nepřátelsky, jak to lze naopak vidět u mnohých fundamentalistických proudů. Spíše naopak, teologie CČSH si klade za cíl vědecké plody zužitkovávat a využít je také k duchovnímu prospěchu člověka.

Proto lze závěrem konstatovat, že svátost Útěchy nemocných má své opodstatnění, dokonce v čase postmoderny a potenciálního zhroucení všech hodnot, je její naléhavost ještě větší. Lidé propadají snaze beznadějí a deziluzi, čehož příčinou mohou být fyzické i duševní nemoci. Církev má pomáhat k opětovnému hledání cesty k Bohu, má být zřídlem pozitivní víry a naděje. K tomu může využívat samozřejmě i psychologii a doplňovat tak své vlastní kompetence.

---

²⁹ Moltmann, J.: Bůh ve stvoření, CDK, Vyšehrad, Brno 1999, s. 86

³⁰ Základy víry CČSH, s. 116

4. Od K. Farského po Z. Kučeru

Situace zrodu CČS(H) nebyla samozřejmě jednoduchá. Nová církev potřebovala zformulovat svou identitu, konstituovat základy své víry, etiku, sakramentologii i mnohé další. Poukažme na to, jak svátost Útěchy nemocných v učení církve dozrávala a nabyla dnešní podoby. Její pojetí je zasazeno do celkového kontextu vzniku a vývoje CČSH.

V následujících kapitolách bych rád zdůraznil hodnotu tzv. „kopernikánského obratu“, fenoménu, který v CČSH velmi silně zapůsobil ve všech rovinách církevního učení; ukážeme si také, kdo za tímto zásadním teologickým směřováním stál a jaké závěry z toho plynou.

4.1. Ontogeneze a modifikace svátosti

Sedm svátostí tak, jak je dnes známe a praktikujeme, jsou plodem dlouhého kontinuálního vývoje a početných modifikací. Bible nemluví zřetelně a explicitně o ustanovení jakýchsi svátostí, i když křest a Večeře Páně mají evangelijní konkrétní podobu. Další svátosti se opírají o biblické prameny, o nichž ale nelze říci, že je přímo ustanovil sám Ježíš Kristus.³¹

Spisar upozorňuje, že již apoštolská doba měla vedle kazatelské praxe i zevní náboženské úkony jako prostředky posvěcení. Jedná se o jakési „protosvátosti“ mezi kterými nechybí křest, vkládání rukou, pomazání nemocných olejem a Večeře Páně. Následně „počátkem 4. století měla církev starokřesťanská již celou řadu posvátných úkonů, tajemstev, chcete-li svátostí.“³²

---

³¹ Srov. Spisar, A.: Věrouka v duchu církve československé II., s. 137

³² Ibidem, s. 139

Jednalo se o konstituované svátosti, které lze uvádět pro jejich začlenění do svátostné praxe velkým písmenem, tedy Křest a Pomazání, Večeři Páně (Eucharistii). Záhy se Křest a Biřmování stávají samostatnými jednotkami. Církevní otec Cyprian z Kartága (?-258) mluví o Biřmování jako o samostatné svátosti. Také svatý Augustin, biskup z Hyppo (354-430), ji tituluje „sacramentum chrismatis“. Spisar se domnívá, že se na půdě tehdejší církve již celkem běžně mluví o „mysteriu znamení kříže, ostatků svatých (relikvií), exorcismu (vymítání duchů), manželství a jiných.“³³

Postava dosud zahalená tajemstvím Dionysios Areopagita (5-6 stol.) píše o šesti mystériích (svátostech). Učení o sedmi svátostech se začalo konstituovat v západní církvi ve 12. století. Zásadní měrou tuto problematiku ovlivnila i obohatila scholastika. Tomáš Akvinský (1225-1274) navazoval na Augustina Aurelia. Jan Scotus Eriugena (1265-1308) či Petr Lombardský (1095-1164) učení o svátostech prohloubili. Katolické učení o sedmi svátostech bylo pak na Tridentuském koncilu (1545) kodifikováno jako reakce na Lutherovy úvahy.

Pravoslavný teolog I. Belejkanič říká, že i východní církve se nechala ovlivnit katolicismem při přijetí počtu sedmi svátostí.³⁴

Spisar se domnívá, že Martin Luther (1483-1546) kompletně obrátil naruby nauku tehdejší římskokatolické církve o svátostech. Parafrázuje Luthera: „Svátosti slouží odpouštění hříchů; nejsou naplňovány, když se konají, nebo tím, že se konají (ex opere operato), nýbrž když se v ně věří.“³⁵

Když se vrátíme k předmětu našeho zkoumání, nalezneme o ní jedno z nejranějších svědectví u církevního spisovatele Origena,

---

³³ Ibidem

³⁴ Srov. Belejkanič, I.: Pravoslávne dogmatické bohoslovie II., PBF v Prešove, Prešov 1996, s. 33

³⁵ Spisar, A.: Věrouka v duchu církve československé II., s. 141

představitele alexandrijské katechetické školy: „Je ještě i sedmý způsob odpuštění hříchů prostřednictvím Pokání, způsob složitý a těžký, kdy hříšník myje své lůžko slzami a slzy se pro něho stávají chlebem dne i nocí, a když se nestydí vyznat svůj hřích před knězem Božím, ale prosí ho o uzdravení.“³⁶

In margo je i zde patrné jak jsou svátosti navzájem propojeny a ukazuje se zcela prokazatelným způsobem i to, co je v praxi zcela běžným jevem. Nemocný přijímá svátost Pokání (zpověď a smíření), Večeři Páně a je mu udělována svátost Útěchy nemocných.

Belejkaníč naši okrajovou poznámku potvrzuje, neboť uvádí, že tato svátost byla ve východní církvi vždy součástí svátosti Pokání. „Nikdy by se nestala samostatnou, kdyby nevznikly vážné okolnosti v 16. století, kdy se na Západě tajina pomazání nemocných začala vysvětlovat jako tzv. poslední pomazání.“³⁷

Adolf Harnack ve svých Dějinách dogmatu píše, že v době scholastiky se svátost „poslední pomazání“ vyprofilovala již do dnešní podoby a Tomáš Akvinský ji vyvozoval přímo z ustanovení Krista, přičemž autor listu Jakubova ji ve své epištole rozvinul.³⁸

Prostřednictvím katolické tradice, přes fenomén katolického modernismu, teologie CČS(H) převzala nauku o sedmi svátostech. V ní je svátost Útěchy nemocných konstituována jako samostatná svátost, jakkoli je pevně determinována svátostí Pokání a Večeří Páně.

---

³⁶ Belejkaníč, I.: Pravoslávne dogmatické bohoslovie II., s. 164,165

³⁷ Ibidem

³⁸ Srov. Harnack, A.: Dějiny dogmatu, Samostatnost, Praha 1903, s. 319

4.2. Vlivy v teologii CČS(H)

Profesor Trtík ve svých „Teologických úvahách“ podává první náčrt svátostí. Ten se však zachoval jen z referátního protokolu sjezdu, který se konal 9. - 10. června 1920 v Praze. Z něho je patrné, jak právě ustavená denominace CČS(H) svátosti chápala, jak je řadila - resp. modifikovala.

O svátosti Útěchy nemocných se zde říká, že svátost byla ponechána v názvu doposud tradičním, tedy jako „poslední pomazání“. Dále se v protokolu praví: „Mazání údů rozřešme každý dle svého svědomí. Stačí ovšem mazání na čele a na rukou.“³⁹ Taktéž byla řešena otázka svěcení oleje. Bratr Malý tvrdil: „Oleje může si světit každý sám.“⁴⁰ Ale nakonec bylo konstatováno. „Máme oleje posvěceny na Zelený čtvrtek. Tato otázka není dosud dořešena.“⁴¹

Tyto prvotní návrhy a úvahy budou záhy vystřídány úplně jinými teologickými koncepty, jak dále uvidíme. Profesor Spisar ve své Věrouce uvádí, že CČS hned v počátcích odmítla římskokatolický termín „poslední pomazání“. Z těchto důvodů došlo ke změně pojmenování na svátost „Poslední útěchy“. Skutečnost, že se v této chvíli teologie CČS ještě pořád definitivně nezbavila termínu „poslední“, můžeme snad vysvětlit hektičností, s jakou se nově zrozená církev musela vypořádat s dogmatikou, liturgikou i celou sakramentologií.

Dr. Karel Farský definoval svátost „poslední útěchy“ jako „tajemstvo“ (svátost), v kterém usmířen se světem a s Bohem spokojen má býti člověk, jenž se loučí s životem vezdejším.“⁴²

Dochází i k vymezení se vůči pravoslavné (ortodoxní) i katolické (latinské) tradici v praktickém ohledu. Je odmítnuto

---

³⁹ Trtík, Z.: Teologické úvahy, Blahoslav, Praha 1952, s. 41

⁴⁰ Ibidem

⁴¹ Ibidem

⁴² Spisar, A.: Věrouka v duchu církve československé II., s. 244

používání oleje, jakožto neopodstatněného prvku. I když, jak uvádí Spisar, i mazání olejem se krátce v r. 1920 praktikovalo.⁴³ „Mazání olejem mívalo tehdy za stara, kdy nebylo odborných lékařů, význam léčebný. Hlavní smysl toho tajemstva jest, aby ten, kdo se loučí se světem, měl se svým životem řádně vyúčtováno, a pokud nežil ve shodě s Bohem, aby aspoň teď se s Božím řádem vyrovnal. Proto jsou součástí poslední útěchy jednak Pokání, jednak i Večeře Páně.“⁴⁴

Karel Farský připojuje k exegezi „poslední útěchy“ i svá mravní napomenutí, aby se každý člověk snažil zanechat po sobě čistou památku, aby se v duchu smířil s celým člověčenstvím, aby nikomu nezpůsobil bolest, strast a utrpení. Říká: „Zemři tak, aby tebe všichni litovali a všichni vzpomínali s dobrou.“⁴⁵ Altruistické založení prvního patriarchy CČS(H) a jeho náboženský humanismus tu zvláště vystupují do popředí. Karel Farský vždy dbal na to, aby lidské ctnosti vyplouvaly na povrch: morálka, pevnost v pravdě, pokora a skromnost, tolerance k chybám jiných, otevřenost k celé škále názorů; tak, aby byly průvodními znaky každého křesťana.

Pokud srovnáme toto pojetí s jinými křesťanskými humanisty, jako až byli např. Erasmus Rotterdamský nebo Thomas Moore, vidíme zarážející shodu. Erasmus říká: „Jestli nevíte, zda Duch vychází z Otce a zda má Syn jeden nebo dva počátky, nebudete zatracení; zatracení ovšem neuniknete, když nepěstujete plody ducha: lásku, klid, snášlivost, laskavost, dobrotu, trpělivost, milosrdenství, víru, skromnost, zdrženlivost a cudnost.“⁴⁶ Dr. Karel Farský tyto ctnosti ve svém životě zpřítomňoval, a když 12. června 1927 umíral, byl klidný, smířený s Bohem a odešel s čistým svědomím.⁴⁷

---

⁴³ Ibidem, s. 245

⁴⁴ Ibidem

⁴⁵ Ibidem

⁴⁶ Johnson, P.: Dějiny křesťanství, CDK, Brno 1999, s. 259

⁴⁷ Srov. Kadeřávek V., Trtík, Z.: Život a víra ThDr. Karla Farského, Blahoslav, Praha 1982, s. 72n

Nechceme se samozřejmě uchýlovat k sentimentálním úvahám, ani nechceme dávat prostor nekritické apoteóze osobnosti Karla Farského. Je však nasnadě si uvědomit, že u zrodu ČČS(H) stála osobnost, která bezesporu patří mezi významné evropské duchovní postavy 20. století. Budiž to ke cti naší domovské církve Československé husitské.

Svátost „poslední útěchy“ po pár letech existence církve prošla introspektivní konverzí. Dochází k přejmenování na „svátost Útěchy nemocných“. Sněm v roce 1931 schválil a kodifikoval nauku v tomto znění: „„Útěcha nemocných“ je svátost, v které těžce nemocný člověk nabývá myšlenkou na Boha a na příklad Ježíše Krista posilu a útěchy v bolestech a utrpení, v nemoci a ve smrti. Součástí Útěchy nemocných je Pokání a Večeře Páně. Náboženskou a mravní povinností umírajícího jest, aby se svým životem řádně vyúčtoval, a pokud nežil ve shodě s Bohem, aby alespoň před smrtí se vyrovnal s řádem Božím. V definici této svátosti je vyjádřena i účast Boží i Kristova i nemocného člověka.“⁴⁸

Nyní je patrné, že sněm převzal část Farského definice starého pojetí „poslední útěchy“ a rozšířil ji o rozměr Útěchy nemocných. Přičemž Spisar komentuje závěr sněmu: „„Útěcha nemocných“ je pro těžce nemocné.“⁴⁹ Jistě vnímáme, jak i zde doznívá vliv katolicismu, s jeho vyhraněným postojem k této svátosti.

4.3. Metanoia v Trtíkově JÁ-TY

V roce 1948 publikuje mladý nadaný teolog Zdeněk Trtík svou zajímavou práci „Vztah JÁ-TY a křesťanství“. Trtík je zjevně silně zasažen jak židovskou personalistickou filosofií Martina

---

⁴⁸ Spisar, A.: Věrouka v duchu církve československé II., s. 245

⁴⁹ Ibidem, s. 245

Bubera, tak i zastáncem přirozené teologie Emilem Brunnerem či zastáncem dialektické teologie Karlem Barthem.

Teologická krize, projevující se ve světě, byla vyvolána otřesy první a druhé světové války. Dochází k rozpadu po staletí platících hodnot, k existenciálnímu přehodnocování tradičních pohledů, volání po nové reflexi utrpení a bídy bytí, ontologické skepsi a v protikladu k tomu k existenciálnímu křesťanství, které bere v potaz komplexní mozaiku světa a je schopno (nebo si troufá) nově zformulovat paradigma své víry a poskytnout odpověď na základní otázky života a smrti. Trtík se o to pokusil v zmíněné práci.⁵⁰

Sám název je jistě teologovou výzvou k diskusi s Martinem Buberem, který v roce 1923 publikuje své zásadní dílo „Já a Ty“. Zdeněk Trtík si ještě uvědomuje žalostnou situaci, v níž se teologie (i celé křesťanství) nachází. To vše je umocněno situací, kterou Trtík zkušenostně prožívá na pozadí konce druhé světové války. V práci se odvolává na jiné myslitele (mimo jiné i na Tomáše G. Masaryka!), kteří podvědomě, nebo bděle tuto krizi vnímají: „Vlastní příčinu krize vidí Masaryk oproti historickému materialismu v duchovním faktu ztráty víry v Boha.“⁵¹

Trtík zde absolvuje dlouhou pouť „za pravdou“ a spolu s Kierkegaardem se ptá: „Kdo je člověk?“. Učiní tak následně antropologický zvrát, v němž se habitus člověka ocitne v centru jeho bádání. Prostřednictvím existenciální a bolestná tápaní se Trtík posunuje dál, diskutuje s Jaspersem, Heideggerem.

Nakonec Trtík vítězně „zakotví“ v Buberově personalismu „Já-Ty“. Trtíkova exegeze je však ryze křesťanská a teologická. Následující kapitoly jsou vrcholem křesťanského existenciálního teleologického personalismu.

---

⁵⁰ Srov. Trtík, Z.: Vztah JÁ-TY a křesťanství, Ústřední ČČS, Praha 1948, s. 7n

⁵¹ Ibidem, s. 12

Trtík definuje lidskou osobnost jako: „Universum v individuální formě. Je současně universem i individuem. V tom je paradox její přirozenosti.“⁵² Z toho vyplývá, že osobnost je jedinečná, neopakovatelná, její konkrétnost a historicita jsou specifické ve své mnohvrstevnatosti. Osobnost není jenom determinantou sociálních, kulturních, náboženských a geopolitických struktur. Když tyto konsekvence vztáhneme na předmět našeho zkoumání, zjistíme, že proto i svátostný život (v křesťanském společenství) lidské osobnosti je naplněn jedinečností a originalitou, je jejím ontologickým vyjádřením vztahu mezi BOHEM a jí, je to vztah JÁ-TY.

4.4. Kopernikánský obrat

Kopernikánským obratem se v teologii CČSH nazývá moment, kdy Zdeněk Trtík po roce 1948 zahájil novou epochu teologie církve. Tento teolog měl na další vývoj symbolicky řečeno „prométheovský“ vliv. Jeho obrácení se „dovnitř“, introspekce, existenciální náhled, ovlivnění novoprotestantskou ortodoxií (dialektické teologie, jíž zastával především Karel Barth), způsobily odklon od původní „Spisarovské“ (výhradně) liberální linie teologie CČS(H) a daly prostor i jiným náhledům, vesměs bibličtější, křesťansky původnější a autentičtější.⁵³

V naší práci samozřejmě netvrdíme, že tyto náhledy byly ve všem správné. Dalo by se spíše hovořit o tom, že pro teologii CČSH měl zásadní význam jak její prvopočáteční zrod s liberálně orientovanou teologií, tak i Trtíkův příklon k Bibli a existenciální teologii.

Kopernikánský obrat znamenal orientaci směrem ke křesťanskému dogmatu, jak jej definují první ekumenické koncily

---

⁵² Ibidem, s. 110

⁵³ Srov. Tonzar, D.: Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská, Karolinum, Praha 2002, s. 107

ještě nerozděleného křesťanstva v prvních staletích. Tento aspekt považujeme v naší práci za zásadní a jedinečně správný. Zdeněk Trtík změnil náhled husitské teologie na otázky Trojice, Kristovo Božství, sakramentologii a mnohé další. Nadobro tak vymizela stopa po unitářství, určitá degradace posvátného vnímání Svaté Trojice, zpochybňování Krista jako Boha.

Rok po vydání Trtíkovy práce „JÁ-TY a křesťanství“ vyšlo „Vyznání víry“ s exegezí z pera Trtíka a dalšího význačného teologa CCS(H), profesora Otty Rutrleho. Je jakousi smlouvou či potvrzením nastoupené cesty a ujišťuje věřícího, že teologie ČČS(H) prošla výraznou proměnou. Teologie se tak stává plně věrohodnou, dynamickou a zároveň pevnou ve svých kořenech. „Víra v život věčný je vírou v Boha, pokud se tato víra vztahuje na život věřícího křesťana v Bohu Otci, Synu a Duchu svatém. Tento život se svou jakostí liší od pouhého životného bytí a trvání člověka tím, že je to Život věčný.“⁵⁴

Můžeme směle hovořit o charakteristickém Trtíkově pojetí, které bylo již v té době vykrystalizované. Je tady zaznamenána souvztažnost Boží Trojice, existenciální mluva, přesnější chápání a vymezení „života věčného“. Kopernikánský obrat způsobil bezpochyby i nové pojetí sakramentologie.

4.5. Farský - Spisar a Zdeněk Trtík: dvě polohy

Ve Spisarově nauce se zrcadlí dobové myšlenkové vření, zrod nové církve, její hledání identity a sebevyjádření. Nacházíme zde snahu (někdy snad poněkud křečovitou) izolovat se a vygenerovat nový druh teologie, který by odpovídal dobovému pojetí moderního křesťanství. Dnes asi jen málokdo dokáže pochopit, jak náročný a těžký úkol na sebe nová církev vzala. Nemáme právo nové teologické generaci cokoliv vyčítat. Neměli

---

⁵⁴ Trtík, Z., O. Rutrle.: Vyznání víry, Blahoslav, Praha 1948, s. 19

jiná východiska, než ta, která byla umožněna časem, prostorem, personálně i existenciálně. Přesto se v této kapitole pokusme o poněkud kritičtější zhodnocení, v odstupu let a s velkou dávkou pokory před níže zmiňovanými.

Spisarovo pojetí svátosti bylo liberální. Nárys trinitologie, eklesiologie, christologie, soteriologie, eschatologie atd. je vyjádřením stejného akcentu. Jistě tím nereprezentuje jenom své stanovisko, ale i stanovisko dr. Farského, dr. Statečného, dr. Kováře a jiných modernistů. Alois Spisar se odvolává na prvního patriarchu CČSH a říká: „Farský tu mluví o Trojici Boží, užívá názvů Otec, Syn Boží a Duch Boží, ale nemyslí zde tři osoby v Bohu, různé osoby stejné Božské podstaty, nýbrž Boha jako Otce všech lidí; Synem Božím rozumí tu každého člověka, jenž ve smyslu Ježíšově pochopí Boha a žije podle toho pochopení, Duchem Božím pak rozumí působení Boží v člověku.“⁵⁵ Nejen Trojice vcelku je zborcená, ale i Kristova konsubstancialita s Bohem Otcem je tu docela eliminována.

Dr. Farský říká: „O Kristu věříme, že byl člověk jako my zrozený zákonem všelidským. Naplněn Bohem vyrovnal se s jeho zákonem, takže život jeho byl zosobněním vůle Boží na zemi.“⁵⁶ Spisar tuto skutečnost vysvětluje teologicky: onen tradiční výklad vznikl pod vlivem určité filosofie, filosofie platonské a novoplatonské, především Filonových názorů o Logu jako bytosti prostředkující mezi Bohem a světem, filosofie dnes zastaralé a opuštěné, filosofie vedoucí k formulaci christologické, jež je v rozporu s vědomím Ježíšovým i s vírou prvních křesťanů, ale neméně i v rozporu s novodobým myšlením a nazíráním na Boha a jeho vztah ke světu - člověku a naopak.“⁵⁷

---

⁵⁵ Spisar, A.: Věrouka v duchu církve českomoravské I., Blahoslav, Praha 1941, s. 104

⁵⁶ Ibidem, s. 278

⁵⁷ Ibidem, s. 279, 280

Z těchto základů vychází i raná sakramentologie CČS(H), jak jsme ji popsali výše. Svátostný život církve má biblický a apoštolský charakter, ale jejímu obsahu a formě není zdaleka připisováno takové těžiště a důraz, jak to nacházíme v teologii CČS(H) po Trtíkově „kopernikánském obratu“ a mnoho silněji dnes. Trtík se brzy po své „vnitřní konverzi“ rozhodl znovuobnovit teologii CČS, a co bylo možné postavit na novém „protitradičním“ způsobu myšlení. Proto přehodnotil jednotlivé položky a vytvořil tak nově nahlíženou trinitologii, christologii, sakramentologii; změna se postupně dotkla každé úrovně církevního učení. Trojice je Trtíkem nazírána v duchu nicejsko-cařihradského kréda: „Názvy Otec, Syn a Duch vyjadřují trojjediný život jednoho a téhož Boha.“⁵⁸ Profesor Kučera, Trtíkův žák a pokračovatel vtiskl trojiční teologii CČSH ráz transcendentní (přesahující) a zároveň plně imanentní. Husitská teologie tak ukazuje k trvalému tajemství imanentní Trojice, které je neodlučitelné od Trojice ekonomické. Otec, Syn a Duch Svatý trvají v absolutní jednotě (homoúsii), ale zároveň jsou v relativní rozlišenosti.⁵⁹

Obdobně se situace opakovala v případě christologických konceptů. Trtík dělá zpětnou nadstavbu a Spisarův „Syn Boží“ podřízen Otci (subordinace) nachází vyšší uplatnění v neidentifikovatelném X, které je neznámé a pojí ho s Bohem víc, než si mi dovedeme představit.⁶⁰

Zdeněk Trtík píše: „Jediným důvodem našeho vyznání víry v Ježíše jako Krista je poznání víry, že v něm je s námi přítomen a s námi jedná sám Bůh.“⁶¹ Tak i: „Žádný lidský vzor nemůže být zjevením a spásou.“⁶² Na tomto místě nacházíme otevřený protiklad k rané teologii CČS(H). Trtíkova sakramentologie jde opět blíž k Bibli a k historickému chápání svátostí, jak je známe z podání

---

⁵⁸ Trtík, Z.: Slovo víry, s. 33

⁵⁹ Tonzar, D.: Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská, s. 78

⁶⁰ Srov. Ibidem, s. 107

⁶¹ Trtík, Z.: Slovo víry, s. 62

⁶² Ibidem, s. 63

tradičních církví. „Svatost se neliší obsahově od kázání Božího slova. V obou přichází k obci Ježíš Kristus, aby proměnil lidská srdce k pravému životu víry, naděje a lásky.“⁶³

4.6. Trojiční teologie Zdeňka Kučery

Celý následující teologický vývoj plně potvrdil Trtíkovu pozici a dnes je nám zřejmé, že cesta zpět, před kopernikánský obrat, už není možná. I když teologové CČSH čerpají a budou čerpat z věrouky rané CČS(H), tedy ze základu, kořene a ideové náplně církve, přesto nelze předpokládat, že by církev ustrnula v tomto pohledu do minulosti. Radikální liberalismus je už překonaným teologickým směrem.

Trtíkův žák a pokračovatel profesor Zdeněk Kučera rozvinul Trtíkovu teologii a posunul ji dále. V určitých ohledech musíme říci, že tuto teologii trpělivě celý život upevňoval a zápasil v první linii o její teologickou totožnost, která se nespokojí jen s kopírováním jiných autorů nebo naopak vede všechny do stínů labyrintu světa bez toho aniž by jim pevně a nezpochybnitelně ukazovala na Boha v Trojici.

Jeden z nejvýznamnějších současných českých teologů římskokatolické církve, Ctirad Václav Pospíšil v doslovu ke Kučerově Trojiční teologii praví: „Hovořit o charakteristikách Kučerovy trinitologie a celku jeho teologického myšlení je tedy v zásadě jedno a totéž, protože celé jeho myšlení je trinitární stejně jako jeho metoda vychází z tajemství jediného Boha Otce, Syna a Ducha svatého.“⁶⁴ K těmto slovům nelze dodat prakticky nic. Jsou samostatným důkazem toho, že dogmatická teologická škola Církve československé husitské je plně respektována a není již, tak jak tomu bylo v počátcích církve, zpochybňována.

---

⁶³ Ibidem, s. 89

⁶⁴ Kučera, Z.: Trojiční teologie, L. Marek, Brno 2001, s. 269

Sám Zdeněk Kučera hodnotí vývojovou větev teologie CČSH velice kladně a takto obhajuje její trinitární stanovisko: „Trinitologie CČSH představuje ucelenou teologickou nauku, odpovídající smyslu dosavadního ideového vývoje CČSH. Je to nauka založená na bibli, respektuje klasickou starokřesťanskou tradici i kladné stránky pozdějšího průběhu dějin dogmatu, uplatňuje výsledky moderního teologického a filozofického bádání, osnované s ekumenickým zřetelem v obzoru současné věřící, vyznávající a sloužící církve.“⁶⁵ Kučera zde synteticky spojuje to, co má dnes teologie CČSH vydobyté, s jejími volně koncipovanými začátky a oprávněně poukazuje na biblický a starokřesťanský základ této teologie! Ovšem, a to si musíme plně uvědomit, bez přínosu druhé generace teologů CČSH na čele s Trtíkem by takové konstatování možné zkrátka zásadně nebylo. V myšlení Kučery již nestojí otázka Trojice jako: „ano nebo ne“. Prof. Kučera neřeší problém trojiční, co do uznání a legalizování této problematiky jako takové. V celé její šíři ji uznává, je pro něj apodiktickým axiomem. Pro teologa par excellence, Zdeňka Kučeru, je Trojice samozřejmostí, jako je samozřejmostí skutečnost, že dnes vyšlo slunce.

Kučerovo trojiční bádání má své těžiště v rovině filozofické, vede dialog s Kapadockými, Atanásiem, Niceiskými, Cařihradskými, Chalcedonskými, s Kierkegaardem, Trtíkem, Brunnerem, Tillichem, Rahnerem a mnohými dalšími.

Zdeňka Kučeru zajímá, jak Trojice „zvenčí tak zevnitř“ (při dodržení elementárního odstupu, tedy zachování posvátného prostoru, na který žádný teolog nemá nárok. Zajímá jej Trojice v rámci ontologie, epistemologie, estetiky atd. Význam Trojice je Kučerovi významem existenčním, životním.)⁶⁶

---

⁶⁵ Ibidem, s. 153

⁶⁶ Srov. Kučera, Z.: Trojiční teologie, L. Marek, Brno 2001 s. 158- 159n

5. Alternativní pohledy na Útěchu nemocných

V této kapitole bychom se rádi podívali na danou problematiku i očima dalších, významných autorů a jejich svědectví pro křesťanskou praxi církve nesmírně cenné a obohacující.

5.1. Jaro Křivohlavý

Velice zajímavou publikaci z obecně křesťanského hlediska napsal autor Jaro Křivohlavý. Kniha nese název „Křesťanská péče o nemocné“.⁶⁷ Jaro Křivohlavý v ní popisuje problematiku bolesti a utrpení lidí z mnoha uhlů pohledu, včetně pohledu kněze, jakož

---

⁶⁷ Křivohlavý, J.: Křesťanská péče o nemocné, Advent, Praha 1991

i jeho možností a povinností. Křivohlavý se intenzivně a hluboce dotýká všech rovin zmiňované problematiky.

Křivohlavý v prvních kapitolách své knihy rozvíjí myšlenky, které nás upozorňují na nesprávné zacházení s nemocnými. Velkým uměním je podle autora vést dialog s trpícími. Dialog, který je pro dotyčného ujištěním, že mu nasloucháme, rozumíme mu, chápeme jej, a i když plně necítíme jeho bolest, jsme naladěni tak, že nejsem vůči ní chladní a laxní.

Křivohlavý varuje před plytkým optimismem pomáhajícího (duchovního, lékaře či kohokoliv dalšího), který má dobrý úmysl a chce pacientu slovem ulevit. „Řada chyb se rodí z dobrého úmyslu. Patří sem výroky typu: »To nic není, nesmíš si to tak brát, to nebude bolet, to přejde atp.«“⁶⁸ Může to zajít do nechtěného cynismu, když duchovní nerozpozná charakter okamžiku i důležitost toho, co se právě odehrává.

Citlivost a empatie kněze musí být nastaveny tak, aby nemocný nedošel k přesvědčení, že před ním stojí člověk omezený, který mu nerozumí. Křivohlavý připomíná a zvýrazňuje: „Kolikrát se s tím setkáváme, např. na onkologických odděleních, kde se návštěvník snaží pacienta přesvědčit, že to, co mu je, nic není – pacient se ale brání »tak proč mně operovali a nyní mně ozařují, když je to jen podrážděné slepé střevo?« Proto se radí těm, co chtějí dobrým slovem pomáhat: nenuťte pacienta, raději jej svádějte na dobrou cestu, na níž by mu bylo lépe.“⁶⁹

Autor nás instruuje i ve smyslu teologickém, když kněze upomíná, aby měl celý čas na zřeteli, že je jenom nástrojem v ruce Nejvyššího: „Kolikrát si myslíme, že »něco« - v dobrém smyslu slova »něco ze slov potěšení« mu musíme říci »za každou cenu«. A přitom zapomínáme, že jsme v dané chvíli jen nepatrným nástrojem v ruce toho velikého Pastýře, který má zájem o

---

⁶⁸ Ibidem, s. 28

⁶⁹ Ibidem, s. 39

pacienta. On mu chce něco sdělit. A tak bychom měli spíše dbát o to, abychom jedním uchem naslouchali, co asi pacientovi chce Pán Bůh sdělit, a druhým naslouchali pacientovi - spíše nežli abychom naslouchali svému »vnitřnímu« hlasu, který nás nutí za každou cenu pacientovi něco říci - z naší vlastní vůle.“⁷⁰

Velmi podstatným prvkem pastorační návštěvy má být podle autora modlitba, jednak samotného nemocného, jednak modlitba sdílená spolu s duchovním. „Ukazuje se, že modlitba nemocného člověka nebývá prázdným opakováním naučených formulek. Jsou v ní výkřiky, bolestné vzdechy a palčivé otázky. Je v ní - podobně jako tomu bylo i u Joba - i pření se s Nejvyšším. Dá se říci, že utrpení učí člověka modlitbě.“⁷¹ Ke společné modlitbě kněze s nemocným má Jaro Křivohlavý pár připomínek, či spíše požadavků na kněze:

- v první části takové modlitby by měl duchovní postihnout, co se dozvěděl o nemoci dotyčného; tedy modlitba by neměla probíhat v anonymní atmosféře (nevíme, za koho se modlíme), ale měla by být naplněna konkrétním poselstvím o konkrétním člověku; duchovní má říci a popsat Hospodínovi, čím tento člověk trpí

- v součinnosti s prvním bodem přejde kněz k prosbám za uzdravení, při tom se dovolává i biblických zaslíbení, které mluví o sejmutí bolesti a utrpení z toho, kdo se k Bohu obrací

- dalším bodem by měla být prosba za naplnění srdce strádajícího člověka Boží láskou; jestli je pacient v skepsi a myslí si o sobě, že Bůh ho opustil a nemá ho rád, duchovní ho citlivě ujistí, že Bůh miluje každého člověka, i ty lidi, kteří jsou slabí a chybuující; kněz může také vyslovit prosební modlitbu,

---

⁷⁰ Ibidem, s. 42

⁷¹ Ibidem, s. 51

aby dal Hospodin XY (jméno nemocného) poznat svou lásku a aby jeho srdce otevřel jejímu vlivu.⁷²

Autor uvádí množství inspirativních modliteb, které se mohou stát základem pro naši pastorační návštěvu, jako třeba modlitbu, jejímž autorem je Blaise Pascal: „Neprosím o zdraví ani o nemoc, o život ani o smrt, ale prosím za to, abys použil mého zdraví i mé nemoci, mého života i mé smrti ke své cti a mé záchraně. Ty jediný víš, co je mi k dobrému Ty jsi svrchovaný Pán. Čiň, co ty chceš. Dávej nebo odjímej. Pane, vím jen jedno: že je pro mne dobré, když tě následuji, a že je pro mne zlé, když tě urážím. Já sám nevím, co je mi zapotřebí, zda zdraví nebo nemoc, bohatství či chudoba. A tak je to ve všech věcech tohoto světa. To rozhodnutí přesahuje sílu lidskou i andělskou a je to skryto v tajemství tvé prozřetelnosti.“⁷³

Mezi nejtěžší rovinu psychického rázu řadí autor otázku přijetí a vyrovnání se s nemocí. Pacient je konsternován skutečností, že právě „ON“ se stal obětí vážné nemoci. Nedovede pochopit, proč. Přichází otázky jako: Proč je člověk vůbec nemocen? Proč zrovna já musím být nemocen? Za co mne Pán Bůh trestá? Proč mne nechává trpět? Co jsem udělal? Kde je spravedlnost: lumpové jsou zdraví a mají hodně peněz, já jsem chudý a ještě mně stíhá těžká nemoc? Existuje vůbec Boží spravedlnost? Jak může Bůh dopouštět tolik utrpení?

Křivohlavý na výše zmíněné odpovídá: „Chceme-li mu pomoci, musíme tuto výzvu vzít vážně.“⁷⁴ Opět se nedoporučuje uchýlovat se ke kliše odpovědím typu: Tak se nesmiš ptát! Není dobré si stěžovat a zrovna rouhavě vůči Bohu! Nesmiš se bouřit, Bůh ví, co je pro tebe nejlepší! atp. Přichází na řadu hledání smyslu utrpení. Musíme vycházet z poznatku: „Nesmyslné utrpení je

---

⁷² Srov. Ibidem, s. 52, 53

⁷³ Ibidem, s. 54

⁷⁴ Ibidem, s. 56, 57

nejtěžší formou utrpení. Vede k zoufalství. Podaří-li se však nalézt smysl nemoci, dá se utrpení lépe unést.“⁷⁵ Když není jiné možnosti, když otázka víry je ta tam a člověk nechce slyšet žádné myšlenky, které by ho z jeho situace vyvedly, máme se postavit do role pozorovatele a sdílejícího. „Pak je lépe nesnažit se mu za každou cenu z vlastní iniciativy nalézt nějaký smysl jeho utrpení, ale být s ním, neopouštět ho a spolu s ním sdílet jeho tíži. Kolikrát se pak ukáže, že to byl právě tento vztah, co mu pomohlo unést tíži bolesti nemoci a utrpení.“⁷⁶

Na závěr si uvedme ještě dvě křesťanská hlediska, která by měla sloužit k hlubšímu pochopení utrpení, tak jak je Křivohlavý zaznamenává:

1. - Zastavit se na cestě, tedy vnímat naši situaci jako možnost zastavit se v divokém běhu života a zažít introspekci i reflexy jevů, jež nám dosud unikali.

2. - Hledání smyslu života: vycházíme zde z prvního bodu, kde člověk zpozoruje mnoho nedostatků své dosavadní poutě a vyvozuje z toho určité závěry, které mohou vést ke změně celkového životního nasměrování.

5.2. Bernhard Häring

Bernhard Häring byl význačný katolický teolog, profesor morální teologie, jeden z duchovních otců II. vatikánského koncilu.

Tento muž trpěl dlouhá léta rakovinou hrtanu. Na rozdíl od mnoha jiných autorů tak věděl, co říká, když hovořil o bolesti a utrpení.

---

⁷⁵ Ibidem, s. 59

⁷⁶ Ibidem

Häringovo autobiograficky laděné dílo, kterým se budeme nyní zabývat, má podtitul: Útěšná knížka pro nemocné a jejich blízké. A. Häring hned v úvodu sděluje, co tímto počinem sleduje: „Každý lidský život a každá rodina se setká s utrpením a nemocí – jedni více, jiní méně. Patří to k naší lidské existenci, k našemu lidství. Otázka je, jak si v tomto střetu s nemocí poradíme. Otázka, kterou se zde zabývám především, zní: Jakou roli při tom hraje naše víra? Jakou sílu z ní můžeme čerpat?“⁷⁷ Řeší tedy problematiku bolesti, utrpení i smrti a křesťanské odpovědi na tyto skutečnosti.

Autor na prvních stránkách své knihy popisuje svoje zkušenosti z války, kde působil jako zdravotník. Lidská bolest a utrpení jsou vepsány do jeho osobnosti hlubokou rýhou: amputace končetin, agonie, krev, padlí kamarádi, tyfus; Přes všechno řečené, idea k níž tento statečný kněz došel, bere dech: „Považuji pokoj duše za velice mocnou léčivou sílu. Je však koneckonců darem Božím.“⁷⁸

Následující kapitoly popisují letitý zápas autora s rakovinou, která u něho propukla někdy kolem roku 1977. Strádání střídá strádání a bolest, s chvilkovými pauzami, střídá opět bolest. Tento „muž bolesti“ ale žil s Kristem a jeho myšlenky jsou hlubokým požehnáním a inspirací pro každého, nemocného i zdravého: „Věřím, že neexistuje žádná mocnější uzdravující síla než vědomí bezpečného útočiště v milosti Otcově, vědomí, že jsem s láskou přijímán nejlaskavějším Spasitelem, že se mohu spolehnout na oživující sílu a vedení jeho Svatého Dechu (Ducha). Pomysleme jen, s jakou bezmeznou láskou a uctivostí se Ježíš přibližoval k nemocným, také k hříšníkům, jak jim daroval nezaslouženou zálohu důvěry a přátelství! S tímto pohledem na Ježíše se pokusme pochopit jeho uzdravující divy.“⁷⁹

---

⁷⁷ Häring, B.: Viděl jsem tvé slzy, Vyšehrad, Praha 1998, s. 7

⁷⁸ Ibidem, s. 25

⁷⁹ Ibidem, s. 80

Häring v závěru této práce doporučuje různé praktiky modlitby, i duchovních cvičení. Radí posilovat Božího Ducha v nás, upevňovat myšlenky, že Bůh je mým věčným Otcem, a že jsme v jeho náruči bez přestání ontologicky ukotveni. Häringova rozjímání mají přímo mystický ráz: „Kdo se v niterné modlitbě Abba (Otče) nechá zcela uchvátit Ježíšovým Dechem Otce, ví, že je smířen s Bohem a je přijat do jeho smiřujícího, uzdravujícího, spásného konání. Znamená to velice mnoho pro nemocného samotného, pro průběh jeho nemoci, pro to, že jí dokáže dát smysl, a konečně pro jeho poslední smíření. Znamená to mnoho pro spásu světa.“⁸⁰

Na závěr proto uvedme ještě jednu důležitou radu tohoto zkušeného teologa i existenciálně pevného muže: „Víru občas vnímáme jako léčivou sílu. Myslím si, že jí tak můžeme vnímat tím více, když od víry nebudu očekávat, že nás tělesně uzdraví, ale spíš, že dá našemu strádání smysl.“⁸¹

Kdo čeká na rychlé zázraky, pravděpodobně se jich nedočká, ale nalezení smyslu v lidském utrpení je zázrak nad zázraky, i když se pro mnohé z nás během života nedostaví.

5.3. Walter Jens a Hans Küng

Teolog a katolický kněz Hans Küng, kterého z jeho čtivých knih o dějinách křesťanství, církve nebo o křesťanské víře znají i čeští čtenáři, napsal se svým dlouholetým přítelem, literárním vědcem Walterem Jensem, velmi důležitou knihu „Důstojná smrt“, pojednávající o smyslu smrti a umírání, bolesti a nemoci a taktéž se dotýká podstatných otázek jako je například eutanázie. Oba autoři se zde zamýšlejí nad důsledky tzv. „dehumanizované

---

⁸⁰ Ibidem, s. 92

⁸¹ Ibidem, s. 7

moedicíny“, kdy umírající jsou oddělováni od živých z důvodů strachu většinové společnosti při pohledu na bolest a utrpení.

Walter Jens a Hans Küng pojednávají ve společné eticko-teologické práci o rovinách smrti, jejím významu a aktivnímu postavení se vůči ní. Nejedná se však o hledisko sakramentologické, ale eticko-humanisticko-křesťanské. Zde člověk vystupuje v pozici svobodného tvora, s možností rozhodnout se odejít z tohoto světa, když existence pozbyla původního významu. Jedná se zde o problém eutanazie. Autoři upozorňují: „Ano, tváří v tvář smrtelně nemocným existují konflikty svědomí lékařů. Přesto takové konflikty nemohou přesvědčit ty lékaře, kteří – a vyskytují se i jiní – se veřejně drží tradičních zásad a s důrazem odmítají jakoukoliv aktivní pomoc k smrti, kteří v mnohých případech, kdy paliativní terapie naráží na své nepopíratelné hranice, přece jenom v tajnosti zvýší dávku morfia výše, než je zapotřebí.“⁸²

Jens spolu s Küngem záměrně problematizují finální hlediska, i z hlediska práva, aby se jejich stanovisko (popřípadě dosud neznáme a neodkryté) vynořilo: „Ano, právě právníci jsou tu konfrontováni s rozporů mezi normami (soukromé právo – veřejné právo) a musí se starat o působení jistých změn práva na celé právní zřízení. Avšak mne takoví právníci – a existují i jiní – přesvědčit nedokáží. Právníci, kteří se, aniž by reflektovali své světonázorové předpoklady, drží formalisticky pozitivního práva a vůbec neuznávají, že právě v případě pomoci ke smrti může dojít k následku »summum ius summa iniura«, tj. »nejvyšší právo – nejvyšší bezpráví«“.⁸³

Následně oba teologové otevírají rovinu praktické teologie a tvrdí, že současná akademicky správná teologická hlediska jsou již roky odtržena od života a míjejí se s cílem: „Ano, teologové

---

⁸² Jens, W., Küng, H.: Samostatně zemřít s nadějí v Boha, In: Getsemany 2001/2

⁸³ Ibidem

a představitelé církví požadují zvláštní morální senzibilitu. Avšak ani ti - a existují i jiní - mne nemohou přesvědčit; zastávají totiž jak v otázce potratu, tak i v otázce pomoci k smrti neochvějně rigorózní stanoviska, která většina lidí, dokonce i příslušníků jejich vlastní denominace nechápe."⁸⁴

Pak přichází v práci našich autorů moment jakési apologie eutanazie, kdy se píše: „Tím se dostávám zpět, na z mého hlediska rozhodující bod: Právě pro své přesvědčení, že smrtí všechno nekončí, mně na nekonečném prodlužování mého vlastního života tak mnoho nezáleží a již vůbec ne za podmínek nehodných důstojnosti člověka. Právě proto, že jsem přesvědčen o tom, že je mi určen jiný nový život, považuji se jako křesťan před Bohem postavený do svobody spolurozhodovat o své smrti, jejím způsobu a času - pokud je mi to dopřáno."⁸⁵ Nehledejme zde však definitivní legitimizování eutanazie, jak by se na první pohled mohlo zdát; tito dva teologové, možná poněkud provokativně, chtějí vyvolat solidnější a poctivější diskusi o této palčivé otázce. Proto se pohybují „na hraně“: „Zajisté, otázka po umírání hodném důstojnosti člověka nemůže být v žádném případě redukována na otázku aktivní pomoci ke smrti, ale nemůže být od ní oddělována."⁸⁶

Na závěr se naši teologové ptají: „Nikdo nezpochybňuje zásadu *salus aegroti suprema lex*, tj. blaho nemocného je nejvyšším zákonem. Avšak nemohl by právě tento nejvyšší zákon ušetřit nemocnému utrpení bez konce ve prospěch konce bez utrpení?“⁸⁷

---

⁸⁴ Ibidem

⁸⁵ Ibidem

⁸⁶ Ibidem

⁸⁷ Ibidem

5.4. Klemens Richter

Německý římskokatolický teolog, profesor pastorální liturgie v Münstru, Klemens Richter, se ve svých pracích věnuje problematice svátostí a tedy i svátosti „pomazání nemocných“.

Richter kritizuje stanovisko, které tuto svátost redukuje na pouhý akt posledního pomazání: „Příliš hluboko se zakořenil starý zvyk volat kněze až ve chvíli, kdy vymizela jakákoli naděje na pozemský život.“⁸⁸ Proto vyzdvihuje a afirmuje aktivity, které tento historický stav změnili: „V r. 1974 byla vydána v českém překladu liturgická kniha »Obřady pomazání nemocných a péče o nemocné«. Ta znovu klade v první řadě důraz tam, kde byl v prvních stoletích, tedy na spásu pro nemocné, a až v druhé řadě na umírající.“⁸⁹

Autor nastiňuje, s jakým ohlasem se tato skutečnost setkala v Německu. Můžeme to přirovnat k našemu již dříve vysvětlenému „kopernikánskému obratu“ v teologii CČSH; tolik znamenalo toto nové paradigma katolické církve.

„Němečtí biskupové již při prvním vydání německého překladu konstatovali, že se jedná o změnu pojetí, která vyžaduje značnou námahu, má-li být dosaženo cíle. Proto svým úvodním slovem vyjadřují očekávání, že »díky obnovenému hlásání a horlivosti duchovních pastýřů dojde k rozhodující proměně«, srovnatelné s proměnou od výjimečného k častějšímu svatému přijímání, takže se stejnou samozřejmostí se v budoucnu stane z dosud – často obávaného – »posledního pomazání« útěchu přinášející »slavnost pomazání nemocných«, kterou nemocní přivítají jako svoji svátost, která patří k normálnímu všednímu dni křesťanské obce, nemocnice či domova důchodců. Biskupové dokonce vyzývají k »novému uvědomění víry a novému veřejnému mínění v církvi.«“⁹⁰

---

⁸⁸ Richter, K.: Znamení spásy v nemoci, In: Getsemany 2001/12

⁸⁹ Ibidem

⁹⁰ Ibidem

Richter v sebereflexi a kriticky hodnotí dosavadní stav katolické církve, otáčí pojmání svátosti z chmurné roviny do roviny slavnosti: „Musí být cílem pastorační pomoci nemocných, aby se pomazání nemocných stalo v našich obcích opět svátostí nemocných. Příležitostí ke slavení této svátosti v životě není nadcházející konec, proto se nesmí jevit pouze jako předzvěst smrti.“⁹¹ Ne smrt, ale život je smyslem svátosti pomazání nemocných. Ne smutek, ale radost nad tím, že ani v nejtěžších okamžicích života Bůh člověka nezanechá bez povšimnutí, ale hledí k němu o to vlídněji. „Písmo vidí v uzdravování znamení, že v Ježíši Kristu Bůh započal svoji vládu a že přišlo jeho království. V uzdravování nemocných se Bůh zjevil jako spása všech lidí. A proto také musí být nejhlubší starostí křesťanských obcí neponechávat nemocné samotné, ale pomáhat jim, aby se mohli znovu uzdravit a aby se naučili nést nemoc pomocí své víry.“⁹²

Richter poukazuje na fakt, že služba nemocnému není taktéž redukována výhradně na tuto svátost. Chce, aby si křesťanství bylo vědomo svých darů a využívalo je. „Pro povzbuzení nemocných existují tři způsoby služby: návštěvy, přijímání a pomazání nemocných. Svátost je tedy cele zapojena do služby nemocnému. Až potom následují v liturgické knize kapitoly, které se – protože nemoc a smrt mají stejný kořen – věnují jednoznačně také na smrt nemocnému člověku.“⁹³

Následně se Richter dotýká praktických nuancí svátosti, které bychom si uvedli i z toho důvodu, že nám poskytují vhled do současné sakramentologické praxe římskokatolické církve: „Svěcení oleje nebo – je-li olej již posvěcen biskupem na Zelený čtvrtek – děkonné modlitby nad olejem, dávají tomuto úkonu teologický význam myšlenkou Božího spásného jednání na nemocných

---

⁹¹ Ibidem

⁹² Ibidem

⁹³ Ibidem

skrze Krista a prosbou o nové poskytnutí spásy také těmto nemocným. Modlitba po pomazání vyjadřuje ještě jednu prosbu, důvěru a víru v Boží pomoc. Olejem - přípustný je jakýkoli rostlinný olej - se již nepomazává pět smyslů, které byly dříve považovány za přístupové cesty a nástroje hříchu, ale čelo a ruce. Je-li toto znamení dobře provedeno, pak musí být srozumitelné i dnešnímu člověku."⁹⁴

Autor uzavírá svou úvahu přitakáním nově pojatého smyslu svátosti, poukázáním na jeho apostolicitu a výstrahou, aby svátost probíhala důstojně. „Smyslem nového řádu bylo znovuoživit apoštolskou praxi a ve znamení samotném vyjádřit obsah svátosti. K tomu patří především také způsob užití znamení. Svátostnou slavnost nesmíme znehodnotit pouhým nezřetelným naznačením znamení či spěchem, abychom nevzbudili dojem rutinní záležitosti.“⁹⁵

5.5. Harold Kushner

Další člověk, který si prošel silným utrpením a tím i sebezkušeností v pravém slova smyslu, je Harold S. Kushner. Tento židovský rabín, měl opravdu těžký život. Dalo by se říci, že jej Hospodin zkoušel podobně jako Joba. Drtil ho a čekal, co náš trpící udělá. I českému čtenáři je jistě známo Kushnerovo působivé dílo: „Když se zlé věci stávají dobrým lidem“. Můžeme jistě říci, že touto prací mnoha lidem jako je on sám, pomohl zorientovat se v těžkých životních situacích a nezanevřít při tom na Boha.

Kushner hned v první kapitole boří vžitou představu věřících lidí o tom, že když je někdo spravedlivý, vede se mu dobře, ale jestli porušil nějakým způsobem Hospodinův zákon, trest ho nemine. Vykládá o tom, jak zemřela mladá devatenáctiletá

---

⁹⁴ Ibidem

⁹⁵ Ibidem

dívka a její rodina, kam přišel, mu řekla: „Víte, rabi, minule v Den smíření jsme nedrželi půst.“⁹⁶

Kushner poukazuje na to, že toto nesprávné pochopení v nás jistě utvrzuje i Bible, když tam čteme: „Judův prvorozený Er však byl v očích Hospodinových zlý, a proto jej Hospodin usmrtil.; Žádná ničemnost nezasáhne spravedlivého, kdežto svévolníci okusí zlého vrchovatě.; atd.“⁹⁷

Autor tuto problematiku komentuje následovně: „Myšlenka, že Bůh dává lidem, co si zaslouží, že naše poklesky jsou příčinou našeho neštěstí, je pohodlné a atraktivní řešení problému zla na několika úrovních, ale zároveň má řadu vážných slabin. Jak jsme viděli, vede lidi k tomu, aby obviňovali sami sebe. Vytváří pocit viny tam, kde k němu není důvod. Nutí lidi nenávidět Boha a zároveň i sebe. A co je nejhorší, neodpovídá mojí dnešní zkušenosti.“⁹⁸

Kushnerovo dílo má vynikající existenciální a filosofické (ne akademicky, ale v pravdě hledající poznání) kvality. Jde do hloubky, brodí se úskalími i propastmi a pořád navozuje pocit, aby čtenář sám hledal odpověď na nejtěžší otázky pod sluncem: Je utrpení úmyslem Božím, nebo jenom náhody? Je-li úmyslem Božím, jaký je jeho cíl? Odpovídá Bůh za nespravedlnost? Do jaké míry je Bůh za tohle všechno odpovědný? Když ne on, kdo tedy? Co je kauzální příčinou náhody? Získat odpověď nebývá většinou tak lehké, jako položit otázky.

Autor na závěr jedné z kapitol cituje muže, který přežil holocaust: „Když jsem byl vězněm v Osvětimi, nikdy mě nenapadlo, abych se ptal, proč něco Bůh udělal nebo neudělal, i když samozřejmě vím, že druzí takové otázky kladli. To, co nám nacisté provedli, mi víry nepřidalo ani neubralo; a věřím, že moje víra

---

⁹⁶ Kushner, H., S.: Když se zlé věci stávají dobrým lidem, Portál, Praha 1996, s. 21

⁹⁷ Gn 38,7 Přís 12,21 Srov. také Iz 3,10n Job 4,7

⁹⁸ Kushner, H., S.: Když se zlé věci stávají dobrým lidem, s. 22-23

v Boha tím nijak neutrpěla. Nikdy mě nenapadlo, abych spojoval utrpení, které jsem prožíval, s Bohem, abych mu to dával za vinu, nebo abych v něho věřil méně, nebo v něho věřit přestal, protože nám nepřišel na pomoc. Bůh nám nic takového nedluží. My dlužíme za svůj život jemu. Pokud si někdo myslí, že Bůh je odpovědný za smrt těch šesti milionů, protože neudělal nic, aby je zachránil, bude muset změnit svůj způsob myšlení. My vděčíme Bohu za svůj život, za těch pár nebo mnoho let, co žijeme, a máme povinnost ho ctít a dělat, co po nás chce. Proto jsme tady na zemi, abychom Bohu sloužili, abychom plnili Boží vůli."⁹⁹ Kushner se však ani zde nezastavuje a neshledává právě tady, kde by se to hodilo nejvíce, svou definitivní odpověď. Jeho kniha prostě jedinou a dokonalou odpověď neposkytuje. Poskytuje však mozaiku názorů a myšlenek, kde člověk musí hledat tu svou. Svůj text autor uzavírá konstatováním: „Nakonec se tedy otázka, proč se zlé věci stávají dobrým lidem, mění v otázky jiného typu. Už se neptáme, proč se něco stalo, ale jak na to budu reagovat, co mám v úmyslu udělat, když se to stalo."¹⁰⁰

A zde můžeme říct, že svátost Útěchy nemocných je jednou z odpovědí, jak říci i přes nemoc a utrpení našemu životu své ano.

5.6. Raymond A. Moody

R. A. Moody, doktor filosofie a medicíny, přispěl neodmyslitelně k diskusi svou prací v oblasti nevysvětlitelných jevů v hraniční oblasti mezi životem a smrtí. V oboru thanatologie nám může přispět především celou řadou svých prací: Život po životě, Úvahy o životě po životě a Světlo po životě.

Knihu „Život po životě“ si jistě mnohý čtenář pamatuje v její samizdatové formě v době socialistické normalizace

---

⁹⁹ Ibidem, s. 88

¹⁰⁰ Ibidem, s. 140

tehdejšího Československa. Již tenkrát jsem se neubráníl pocitu, který ve mně tato kniha vzbuzovala, a to pocitu, že pomocí této práce je možné najít konkrétní obrysy naší naděje ve věčný život. Ačkoliv se najde množství teologů, z mnoha denominací, kteří tuto knihu odsuzují, tvrdím, že při naší práci si pozornost nepochybně zaslouží.

Ve své první části se kniha zbývá fenoménem smrti. Moody si všimá, že lidé mají velké zábrany hovořit o smrti: „Jsou pro to dva důvody: jeden z nich je psychologický, resp. kulturní; smrt je to prostě „tabu“. Cítíme, patrně podvědomě, že každý, i nepřímý styk se smrtí nás nepřímo staví před vyhlídku na smrt vlastní, přibližuje nám ji a činí ji skutečnější a myslitelnější. Druhý důvod, proč o smrti neradi mluvíme, je složitější a spočívá v povaze samotné řeči. Zpravidla jsou slova lidské obrazy věcí, které známe prostřednictvím tělesných smyslů. A smrt je něco, co leží mimo naše vědomé zkušenosti, protože většina z nás se s ní ještě nesetkala¹⁰¹.

Tyto výše zmíněné skutečnosti hrají roli především v našem osobním rozhodnutí s takovými lidmi (umírajícími) pracovat. Mimo další skutečnosti nám tato kniha může opravdu dobře posloužit jako příprava na naše rozhovory a setkání s umírajícími. Je v ní celá řada konkrétních příběhů, zážitků i prožitků, holých statistických faktů a především zkušeností.

5.7. Heinrich Pera a Bernd Weinert

V naší práci nemůžeme opominout dílo dvou mužů, římskokatolického kněze a průkopníka hospicového hnutí v bývalé NDR na počátku osmdesátých let minulého století - Heinrich Pera a lékař Bernd Weinert mohou být dobrými pomocníky kněze či jiného člověka pracujícího pro nemocné či umírající. Heinrich Pera, je velmi dobře seznámen s prací Elisabeth Kübler - Rossové, která

---

¹⁰¹ R.A.Moody, Život po životě, Praha 1991

zmiňuje fáze umírání, které si pro jistotu nejprve připomeňme: popírání, zlost, smlouvání, deprese a akceptace.¹⁰²

V Perově přístupu se budeme spíše setkávat s fázemi poněkud jinak členěnými. Nejčastěji půjde o tato: Šok: odmítnutí (nebo panika), emoce (katarze nebo deprese, vyjednávání: smlouvání (nebo „výprodej“), poznání: realistická naděje (nebo zoufalství), přijetí skutečného stavu (nebo rezignace), vyústění: naplnění (nebo bezradnost)¹⁰³.

Pera uvádí, že ne vždy musí každý člověk vysloveně projít všemi vyjmenovanými fázemi. Tyto fáze se mezi sebou mohou střídát a může docházet i k návratům k předchozím fázím: Lidé, kteří by chtěli doprovázet umírající, by se měli vždy snažit pochopit, co se skrývá za jeho slovy, chápat slova jako symboly¹⁰⁴.

Z uvedeného vyplývá, že se můžeme odpovědně vydat k doprovázení umírajícího pouze tehdy, když jsme si vědomí nutnosti vytvořit si vztah, jestliže pacient naší nabídku přijme a jestliže jsem já sám ochoten přijmout sebe sama v blízkosti umírajícího.

5.8. Viktor Frankl

V našem promýšlení nemůžeme samozřejmě opomenout ani významného lékaře, psychologa a myslitele Viktora Emanuela Frankla, zakladatele logoterapie - třetí vídeňské psychoterapeutické školy, známého též z překladatelského díla husitského teologa profesora Zdeňka Trtíka.

Viktor E. Frankl neprošel pouze šťastnou akademickou dráhou plnou přednášek a ocenění, ale na své cestě prošel také

---

¹⁰² O smrti a umírání, Turnov: Arita 1993, s. 35-120 ISBN 80-900134-6-5

¹⁰³ Heinrich Pera a Berdn Weinert, Nemocným na blízku, Praha 1996, str. 135

¹⁰⁴ ibidem, 135

koncentračním táborem, ztratil milovanou ženu, svého otce i další blízké. Tato drastická konfrontace se smrtí a umíráním hraje tu nejpodstatnější roli v díle geniálního psychologa, který před smrtí v koncentračním táboře zachraňoval mnohé třeba tím, že měnil jejich diagnózy z psychiatrických onemocnění na onemocnění mozku apod.

Asi nejznámější dílo Viktora Frankla nese název: „Lékařská péče o duši“. Jedná se o knihu nepostrádající vtip, a která přináší zkušenosti vídeňského lékaře v podobě nabízené pomoci i pro duchovní pastýře, chtějící se vydat za svými ovečkami právě tam, kde to není příjemné, kde to není „doma“.

Franklovi jde o to, aby ukázal doprovázejícímu hloubku, kterou může začátečník či člověk neznalý a nechápající, snadno opominout: „Pacientce bylo doporučeno, aby nechala depresi „přecházet jako mrak“, který přejde přes slunce a zakryje slunce naším zrakům; ale tak jako slunce existuje i tehdy, když je momentálně nevidíme, existují hodnoty dál i tehdy, když si je člověk, který se v důsledku deprese stal vůči hodnotám slepý, momentálně neuvědomuje¹⁰⁵. Toto nabízené téma je velmi častým jevem u nemocničního lůžka. Pacient vyčerpaný svou nemocí již není schopen najít ve svém srdci třeba zrnko víry. Má pocit, stejně jako Kristus na kříži, že je opuštěn. Mnohdy je to ze strany rodiny, a někdy i bohužel ze strany církve, bolestná a krutá pravda. Na duchovním je, aby takto vnímanou zkušenost změnil. Aby vysvětlil (už jen svou přítomností a zájmem), že Bůh je stále přítomen a Kristus sedí na židli u nemocného neustále. Že chce nemocného držet za ruku a pokud to bude nutné, že i v něm naplní svůj slib „ještě dnes budeš se mnou v ráji“. Přesídlení západního lidstva od duchovního pastýře k lékaři je fakt, „jemuž se duchovní pastýř nemůže uzavírat, a požadavek, jehož se neurolog nemůže zříkat.“ Nemá zde jít o konkurenci! „Je pouze

---

¹⁰⁵ Lékařská péče o duši, Cesta 1996, str. 97

otázka, zda lze vůbec mluvit o Bohu, a nikoli spíše pouze k němu. Větu Ludwiga Wittgensteina: „O čem se nemůže mluvit, o tom se musí mlčet“¹⁰⁶ můžeme totiž přeložit taktéž z agnostického do teistického jazyka - „o kom nemůžeme mluvit, k tomu se musíme modlit.“¹⁰⁷

Zde se pak nabízí zkušenost, kterou autor této práce učinil nesčíslněkrát. Na lůžku, zvláště umírajícího člověka, se vytrácí veškerá inspirace říkat moudrá a povzbudivá slova. Někdy zůstává pouze modlitba, která v tu chvíli nahrazuje trapná slova útěchy („to bude dobré“, „však vy nás ještě všechny přežijete“, apod.). Modlitba je opravdu jediná vznešená možnost oslovit pacienta (byť v agonii), tak i Boha.

5.9. Elisabeth Kübler-Rossová

Elisabeth Kübler-Rossová byla lékařkou, psychiatrickou a mezinárodně uznávanou odbornicí v oblasti thanatologie. Již výše jsme uvedli (v díle „Nemocným nablízku“) jednotlivé fáze umírání podle E.Kübler-Rossové. Její kniha, kterou zde chci připomenout, nese název „Otázky a odpovědi o smrti a umírání“¹⁰⁸.

V podtitulku knihy je napsáno: „Co by se měli lékaři, sestry, duchovní a lidé vůbec naučit od umírajících pacientů“. Rossová zde pojednává nejen o základních pěti stádiích umírání, ale také o samotném strachu ze smrti, o postojích ke smrti a umírání, o naději, o vztazích s rodinou nemocného a obsahuje i další zajímavé kapitoly, které nám mohou v naší práci pomoci. Věnujme proto pozornost především osmé kapitole, která nese název Naděje.

---

¹⁰⁶ Tractatus logico-philosophicus, Praha: Oikúmené 1993, s. 75

¹⁰⁷ Lékařská péče o duši, Cesta 1996, str.229

¹⁰⁸ Kübler-Ross, E.: Otázky a odpovědi o smrti a umírání. Arica Turnov a Nadace Klíček, Turnov 1993. ISBN 80-85878-12-7

Jak sama autorka přiznává „naděje“ je skutečnost, která ve větší či menší míře obvykle přetrvává všechna stádia umírání (popírání, zlost, smlouvání, deprese, akceptace). Rossová popisuje, že „i ti nejrealističtější z nich (umírající), ti, kteří se nejsnáze smiřovali se svým osudem, si vždy ponechávali otevřenou možnost pro nějakou účinnou léčbu, pro objev nového léku, jakkoli by šlo o objev nečekaný, ba náhodný. Ať již tomu budeme říkat naděje nebo jakkoli jinak, zjistili jsme, že pacienti si to vždy trochu ponechávali a ve zvlášť těžkých chvílích z toho dokázali žít.“¹⁰⁹

Zde popisuje autorka konflikty, ke kterým docházelo v souvislosti s možná přehnanými nadějemi pacienta. Tato následující citace je velmi důležitá a byl bych rád, aby jí čtenář vzal v úvahu, jelikož se tak může vyvarovat mnoha zásadních chyb při vedení rozhovoru (rozhovoru svátostného - tedy v zásadě velmi nadějného, pramenícího ze dvou pavlovských ctností, z Víry a Lásky):

„Konflikty, k nimž docházelo v nějaké souvislosti s nadějí, měly zpravidla dvě hlavní příčiny. Tou první a nebolešnější byly patrné projevy beznaděje ze strany ošetřujícího personálu nebo rodiny nemocného v době, kdy pacient naději ještě potřeboval. Druhý zdroj trápení spočíval naopak v neschopnosti rodiny smířit se s finálním stavem nemocného - zoufale lpěli na naději, i když pacient sám už byl připraven zemřít a to, že jeho blízcí nedokáží tento fakt přijmout, vnímal velmi rušivě.“¹¹⁰

V souvislosti s pomocí umírajícímu autorka připomíná důležitost naší vlastní empatie. Měli-bychom si tedy nejprve uvědomit, že tak jako mi tzv. „zdraví“ lidé máme chuť si

---

¹⁰⁹ Kübler-Ross, E.: Otázky a odpovědi o smrti a umírání. Arica Turnov a Nadace Klíček, Turnov 1993. ISBN 80-85878-12-7, str.122

¹¹⁰ ibidem, str. 123

popovídat o našich starostech a někdy tuto chuť a potřebu prostě nemáme, je tomu tak i u těch, kteří stojí před branami věčnosti.

„Pokud pacient ví, že si pro něj uděláme chvílku, až se jemu bude chtít hovořit, když dokážeme rozpoznávat skryté náznaky a narážky v jeho řeči a reagovat na ně, zjistíme, že většina nemocných projeví přání se o své starosti s jinou lidskou bytostí podělit, a že na takové rozhovory reaguje s úlevou a umocněním své naděje“.¹¹¹

---

¹¹¹ ibidem, str. 125

6. TEXTY

6.1. Agenda – metamorfózy svátosti Útěchy nemocných

V této kapitole popíšu jednotlivé agendy CČSH a tu poslední „aktuální“ podrobím podrobnější kritické analýze, a to vzhledem právě ke svátosti, která je předmětem této práce. Osobně považuji za nejpodstatnější součást této svátosti, to co agenda nechce ani nemůže postihnout. Je to osobní rozhovor s nemocným. Vyslechnutí jeho problémů, obtíží a názorů a schopnost udělat si dostatek času pro nemocného! Kněz je služebníkem a má být naladěn tak, aby naplnil potřeby nemocného, nikoliv své, nebo potřeby litery agendy či jiné církevní příručky. To jsme si ovšem naznačili i v předchozích kapitolách.

Podoba svátosti Útěchy nemocných prodělala v CČS(H) několik vývojových stádií, než se vyprofilovala do podoby, kterou dnes užíváme. Chci také naznačit reálný stav této svátosti – *sui generis*, tedy co pod touto svátostí rozumí věřící a někteří duchovní CČSH. Rád bych také zjistil, jaké s ní mají zkušenosti a jak vypadá pastorační praxe v širším měřítku.

6.2. Zpěvník 1922

První vydání zpěvníku CČS(H) vyšlo v roce 1922. Zpěvník je uveden předmluvou Dr. Karla Farského. V závěru Zpěvníku jsou k dispozici i modlitby a Stručný výklad nauky CČS. Svátost Útěchy nemocných má zde ještě charakter svátosti „poslední útěchy“. Alois Spisar, v druhém díle své Věrouky, vychází při svátosti Útěchy nemocných právě z tohoto Zpěvníku a Farského sakramentologie zde načrtnuté. „Mazání olejem“ je tedy odmítnuto a hlavní smysl této svátosti se shledává v tom, „aby ten, kdo se loučí se světem, měl se svým životem řádně vyúčtováno.“¹¹²

---

¹¹² Zpěvník písní duchovních, Nákladem vlastním, Praha 1922, s. 211

V tomto mravním imperativu je jádro prvotního nazírání na svátost Útěchy nemocných v rané teologii CČS. „Poslední povinností člověka odcházejícího z tohoto světa jest, aby zůstavil po sobě památku čistou a dobrou; aby tedy každému dal a odkázal, čím komu jest povinen, aby nikomu při tom neukřivdil, s každým se smířiti hleděl a zejména se vynasnažil, by nikomu nezpůsobil nesnáz nebo jakoukoli strast.“¹¹³

Vidíme zde hlavní smysl v pokojném a důstojném přijetí aktu smrti a v humánním náhledu na své okolí, se kterým umírající protrhává existenční pouta.

6.3. Zpráva o prvním řádném sněmu CČSH

První sněm CČS(H) se konal ve dnech 29. - 30. srpna 1924. Řešil palčivé otázky a témata, která mladou církev posunuli mezi církevní organizace mající svou liturgii, věrouku, dogmatiku, sakramentologii a hospodářský a organizační řád. Ve zprávě se Karel Farský dotýká i problematiky svátostí: „Nechtějíce předbíhati konečné závazné nauce o svátostech v CČS navrhli, jsem v zatímním katechismu vysvětlení, že »svátosti nebo tajemstva jsou posvátné úkony, kterými se povznášejí věřící, aby se při různých okolnostech životních sjednocovali s Bohem v duchu Ježíšově.«“¹¹⁴ Dále dokládá, že CČS si chce podržet tradici římskou se sedmi svátostmi: „A uvádíme jich po způsobu katolických církví 7, mezi nimi Křest a Večeři Páně jako nejpřednější.“¹¹⁵

Farský klade CČS za cíl, aby starou tradici o svátostech propracovala v nový, moderní šat, který člověka současnosti neodradí, ale naopak nabídne mu i po stránce racionální (v souladu s vědou) patřičné duchovní bohatství: „Bude úkolem sněmovního výboru naukového a výboru výchovného, tyto užitečné

---

¹¹³ Ibidem

¹¹⁴ Zpráva o I. řádném sněmu církve československé, Ústřední rada CČS, Praha 1924, s. 159, 160

¹¹⁵ Ibidem

prvky nového chápání starých postřehů propracovati v nauku i pustiti do života s použitím hodnot osvědčených křesťanskou tradicí a nesporných.“¹¹⁶

Mezi duchovními a pastoračními aktivitami, které CČS(H) svým věřícím nabízí a zpráva se o nich zmiňuje, jsou i duchovní útěcha – spojená s Večeří Páně (jako svátostné posílení). Útěcha nemocných (tj. bývalé poslední pomazání) v poslední hodince (zaopatření umírajícího).¹¹⁷

Tolik snad na okraj svědectví z I. sněmu CČS. Z uvedeného je stále patrný zápas s mateřskou církví římskokatolickou a poctivá snaha ukotvit vnímání této svátosti nově a moderněji. Nelze vyčítat zakladatelské generaci dnes poněkud těžkopádné vyjadřování, které je snad i opakem pravé srozumitelnosti. Na druhé straně je zřetelné, že jazyk první generace CČSH je jiným jazykem, kterým mluví a rozumí současný moderní člověk. V tomto ohledu bude za několik desetiletí těžko pochopitelný slovník naší doby. I proto je poctivé a dobré, když se každá generace pokouší vyjádřit co nejniterněji své vlastní přesvědčení, které pokud stojí na základech Evangelia, nemůže nikdy být rouháním a kacířstvím.

6.4. CČS: Stručné informace

Malá brožurka s tímto názvem vyšla v roce 1925 a poskytuje věřícímu základní orientaci v progresivní teologii CČS, která právě získává svoji tvář a konstituuje se. Jejím autorem je ThDr. Karel Farský. V oddílu č. 19 se věnuje svátostem, které nazývá i tajemstva (název, který koresponduje s pravoslavným pochopením svátosti jako „tajiny“ poznámka FŠ).¹¹⁸

---

¹¹⁶ Ibidem, s. 161

¹¹⁷ Srov. Ibidem, s. 138

¹¹⁸ Farský, K.: CČS, stručné informace o náboženských názorech, úkolech a organizaci církve československé, Ústřední rada CČS, Praha 1925, s. 35

Farský zde zmiňuje: „Svátosti jsou náboženské úkony zavedené obyčejem prvokřesťanským ve jménu evandělia Jéžíšova.“¹¹⁹ A dále: „Podstatou úkonu svátostního jest duchovní zážitek přijímajícího tj. radostné rozhodnutí usjednotiti se v dané životní otázce s Bohem.“¹²⁰

Farský v otázce svátosti Útěchy nemocných poskytuje tu samou nauku, jak byla tlumočena ve Zpěvníku z r. 1922. Text je přetištěn v nezměněné podobě. Svátost se nazývá „Poslední útěcha“, mazání olejem je odmítnuto a zdůvodněno a svátosti je přiřknut rozměr mravní kvality, kde se umírající loučí s životem vyrovnaný se sebou i se světem.¹²¹

6.5. Agenda 1927

V roce 1927 vyšlo již osmé vydání Zpěvníku, s předmluvou Dr. Karla Farského k sedmému vydání.¹²² I to dokazuje, jak rychle bylo předešlé vydání rozebráno. V předmluvě je uvedeno, že „Stručný výklad nauky“ nebyl zařazen do Zpěvníku, ale vyšel samostatně pod názvem „CČS“. Přesto jsou ve Zpěvníku mnohé věroučné informace týkající se i svátosti „poslední Útěchy nemocných“. U nich se zastavíme.

Svátost začíná citátem z Kazatele 12,7: „Navrátí se prach do země své, odkud pochází, a duch navrátí se k Bohu, kterýž jej dal.“¹²³ Komentář k tomu poznamenává, že tato sentence je jakousi „stříbrnou nití“ každého lidského života. Duchovní pokračuje oslovením nemocného a říká: „Nemocí (úrazem, slabostí a sešlostí věkem) uvádí se nám na paměť neodvratný zákon proměny, souzené člověku jako každému tvoru všehomíra. Neboť není vezdejší život k tomu, aby stále trval, než jest toliko projití anebo proskočení k životu onomu, který teprv má trvati, poněvadž na zemi není

---

¹¹⁹ Ibidem

¹²⁰ Ibidem, s. 36

¹²¹ Srov., Ibidem, s. 47

¹²² Srov. Zpěvník písní duchovních CČS, Ústřední rada CČS, Praha 1927, s. 3

¹²³ Ibidem, s. 332

věčného nic, než všechno jde a mívá jedno za druhým. Tak šli před námi předkové naši, a půjdou děti naše po nás - cestou a šlépějemi i samého Pána Jezu Krista, k jehož obrazu nás Bůh předzřídil abychom připodobnění mu jsouce v utrpení, též jistotně mu připodobnění byli i ve slávě."¹²⁴

Výše uvedená citace má jistě svůj význam. Poučuje člověka o dočasnosti vezdejší poutě a ukazuje na vyšší smysl života. Působí však jakýmsi truchlivým dojmem a víc než na věčnost se v něm poukazuje na dočasnost pozemského života. Přímý kontakt s nemocným věřícím by možná žádal empatičtější postoj. V podobném duchu se nese i pokračující text: „Ani On, božský léčitel duší lidských, nezanechal nám prostředku proti smrti.“¹²⁵ Tato pasáž nás upozorňuje, že Kristus lidi léčil, ale od smrti je odvrátit nemohl. Poskytoval však tělesnou i duchovní útěchu. Pak přichází odvolání se na známé verše z epištoly Jakuba 5,14-15. Následuje odstavec scientisticky laděný: „My již majíce lékaře, zkušené a znalejší nemocí lidských i jejich léčení než za doby Kristovy, svěřujeme léčení svých neduhů tělesných lékařům a účinné moci jejich léků.“¹²⁶ Toto zvolání je pak částečně vykompenzováno a navozuje o něco transcendentnější povahu: „Avšak nezapomínáme, že člověk není pouze tělo, nýbrž duch žijící v těle a tělo že jest udržováno při životě duchem.“¹²⁷ Další slova jsou obměnou první části, proto je nebudu explicitně uvádět. Jenom podotýkám, že vedle přítomnosti „neodvratné smrti“ a „věčné změny“ se mluví i o „pevné důvěře“ a „klidném snu“. Z tohoto textu vzniká matný dojem jakéhosi „materiálního nebe“.

„A jenom tě, sestro, prosím, abys ještě včas opatřila o všech svých věcech, které tu po tobě pozůstanou, spravedlivě, jasně a určitě, bez zaujatosti, bez ublížení a s láskou ke všem,

---

¹²⁴ Ibidem

¹²⁵ Ibidem

¹²⁶ Ibidem, s. 333

¹²⁷ Ibidem

komu čím jsi povinen. Je to též i zájem klidu tvého věčného.“¹²⁸
Tato pasáž je nám důvěrně známá, jedná se o mravný, důstojný a vyrovnaný odchod, jak byl u této svátosti zdůrazňovaný dr. Farským od počátku.¹²⁹

Následuje část, v níž duchovní udělí nemocnému na čelo křížek a modlí se za něj: „Dobrotivý Bože Všeléčiteli, bez jehož vůle ani vlas člověku s hlavy nesejde, naplň tuto trpící naši sestru silou mocného zákona svého, aby ubíraje se nezbytnou bolestnou cestou všeho stvoření i v sílu léků pozemských důvěřovala, avšak též silné moci neodvratného zákona Věčnosti se klidně podrobovala; a pro toto posvátné znamení † i své přelaskavé milosrdenství ji prominouti račiž, všechna provinění její tělesnosti, aby spokojena již se svým životem syta jeho bolů klidně obzírati mohla svůj úděl věčnosti, jehož si zasloužila.“¹³⁰

Duchovní se obrací s prosbou na samotného Hospodina následovně: „Sprosti tuto trpící sestru naši bolestí její.

Odpověď: Amen.

Vzmuž a posilni ji, chraň ji, malomyslností zoufati nenech, a možno-li, životu zachovej, a navrať.

Odpověď: Amen.

Pán Jézíš Kristus ducha klidně za největší útrapy odevzdávající Otci budiž ti, sestro, dobrým vzorem.

Odpověď: Amen.

A Duch svatý sestup v duši tvou a naplň tě statečností svou.

Odpověď: Amen.

Pozdrav tě, sestro, Bůh Otec, jehož zákonem žijeme, i Bůh Syn, spásná Pravda myšlení našeho, i Duch svatý, věčná Láska, síla a dobrota.

Odpověď: Amen.“¹³¹

---

¹²⁸ Ibidem

¹²⁹ Srov. kap. 3.4; kap. 4.1.

¹³⁰ Ibidem, s. 334

¹³¹ Ibidem, s. 334, 335

Svätost „poslední útěchy“, jak ji zaznamenává Zpěvník z r. 1927 má již svůj rytmus a hlubší, propracovanější charakter. V porovnání s předešlými setkáními s touto svátostí v teologii CČS, vidíme posun vpřed. Svátost je kompaktní a má svůj řád. Ještě pořád je to ale svátost „poslední útěchy“ a nikoliv „Útěchy nemocných“. Můžeme tedy říci, že v r. 1927 se ještě CČS(H) neoprostila cele vlivu teologie tradicionalisticky římské a až za čas dojde „v kauze“ svátosti Útěchy nemocných k jejímu překonání.

6.6. Návrh obřadních modliteb 1940

Dalším počinem v prostoru agendární tvorby je „Návrh obřadních modliteb“, který byl předložen liturgické komisi v roce 1940. Je dílem vikariátů budějovického a tábořského, konkrétně se jedná především o práci br. katechety měšťanské školy v Českých Budějovicích Salfického. Tento muž mimo jiné pracoval také na liturgii CČS(H) pro děti v nedělní škole.

Dále se na této práci podílel bratr vikář Fr. Rabiška, rodák z Jeníčkovy Lhoty u Tábora, jehož otec patřil k zakladatelské generaci CČS(H). Rabiška si později prožil také velké osobní útrapy, když byl na udání jednoho člena sboru obviněn a uvězněn ve Valdicích.

Dalším spoluautorem byl farář M. Našinec, který působil v Českých Budějovicích a později v Táboře, odkud odešel později do Písku a po válce se stal vojenským kaplanem. Jeho nevlastní dcerou byla farářka Svatava Mendlová.

Nemůžeme samozřejmě zapomenout na katechetu z Českých Budějovic, br. Ungermanna. Tento muž měl asi největší podíl na kvalitní spolupráci br. ředitele kůru Berana. Z těch, kteří se

na Obřadní příručce podíleli byl i br. farář A. Urban, pozdější plzeňský biskup.

Na pohřebních nápěvech, které v této příručce měli nahradit do té doby používané římskokatolické „gregoriánské“ nápěvy, nebo velmi složitý nápěv z agendy Farského, se podepsal ředitel kůru Husova sboru v Českých Budějovicích, br. J. Beran. Mimo jiné byl i ředitelem hudební školy v Českých Budějovicích a na místo regenschoriho nastoupil po tak významném muži jako byl br. Pícha.

Tato agenda vychází jak z Farského „Obřadní příručky“, tak i z díla B. Lohinského (Slova k modlitbám), z liturgie církve českomoravské, z liturgického formuláře br. V. Růžičky a nepochybně také z „Českého misálu“ Aloise Tuháčka. Agenda je významným počinem hned z několika hledisek. Náš záměr je však především poukázat na zajímavé členění svátosti, která je předmětem této práce.

Svátost je rozdělena na část nazvanou „Útěcha nemocných“ a část, která nese název „V poslední hodině“. Již toto pojetí ukazuje, jak velmi bylo tehdy promyšleno účelné udílení této jedné svátosti.

6.6.1. „Útěcha nemocných“

Povšimněme si tedy nejprve struktury obřadu: Svátost začíná slovy apoštolského pozdravu. Pokračuje prosebnou modlitbou. Následuje oslovení nemocného ve smyslu hledání rozehřešení a především smíření. Po krátkém zamyšlení nemocného následuje přiznání hříchů, lítost a smíření s bližními (jak z hlediska vlastních vin tak vin proti své osobě), touha po nápravě a vše je uzavřeno slibem služby Kristu. Následuje modlitba vyznání hříchů (nemocný se v duchu modlí s duchovním). Modlitba je uzavřena absolucí pronesenou ústy duchovního. Poté se již pozornost zaměřuje na samotnou nemoc. Modlitba, která vychází ze

slov Kristových v Getsemanské zahradě (Otče můj, je-li možno, nechť odejde ode mne kalich tento, ale ne má, nýbrž Tvá vůle se staň!. Součástí svátosti je již přímo svátost Večeře Páně, kdy nemocný přijímá. Po přijímání následuje opětovná prosba o uzdravení, která vrcholí „Otčenášem“. Svátost je uzavřena požehnáním.

6.6.2. V poslední hodině

Tato pasáž je uvedena slovy: „Někdy se stává, že duchovní jest zavolán k nemocnému, který je již v bezvědomí. V tomto případě se u lůžka nemocného pomodlí tuto modlitbu, jejímž účelem je především potěšiti příbuzné.“¹³²

Začátek je opět ukotven v tradičním apoštolském pozdravení. Následuje modlitba s prosbou o požehnání přítomným. Následuje čtení ze Žalmu 96. a pokračuje se modlitbou s prosbou o posilu ve chvílích utrpení. Evangelium (Mt 11,28-30) je vystřídáno opět modlitbou, jejíž vrchol je v modlitbě Páně. Svátost je uzavřena požehnáním: „+ Požehnej, Pane Bože, tomuto trpícímu bratru (této trpící sestře) a buď s ním (ní) od tohoto času až na věky! Amen.“¹³³

Na závěr mi dovoluje uvést slova br. Vladimíra Valíčka, který v osobním dopise autorovi v listopadu 2004 napsal toto:

„K této svátosti - „Útěcha nemocných“: Stalo se mi, že jeden bratr /zpovědní tajemství mi nedovoluje sdělovat jeho jméno a místo, kde se to stalo - to bych tam nedával, myslím, že čtenář ani nečeká, že mu sdělíš jméno)/ nesl břemena jisté viny a před smrtí si mne a jednoho bratra z rst. zavolal. Byli jsme u lůžka jen my 3 a on se nám svěřil. Po našem ujištění mnou a oním bratrem (o naší mlčenlivosti) se vyzpovídal a po našich

---

¹³² Návrh obřadních modliteb, České Budějovice 1940, str 17

¹³³ ibidem, str. 18

modlitbách se najednou doslova rozzářil, děkoval a sděloval, že již je připraven přijmout Boží pozvání. Byl to pro nás zážitek, na který i já dodnes vzpomínám /těch svátostí útěchy bývalo málo/. A nabyl jsem přesvědčení, že to byla škoda, lidé, kteří si sami před smrtí volali duchovního museli mít hlubokou víru v Boží pomoc a lásku, a tato svátost jim pomáhala při přechodu ze života do smrti.“¹³⁴

6.7. Agenda 1951

O jedenáct let později přichází dílo, které se do dějin CČSH zapíše nesmazatelně. Tato agenda, byť jsou již přijaty formuláře nové, je používána mnohými duchovními v CČSH doposud. Jedná se o tzv. „Drtinovu agendu“. Vyšla v roce 1951 „Za vedení ideové rady církve československé“¹³⁵ a zpracoval ji, Vlastimil Drtina. Již sama podoba agendy je značně odlišná od předchozích formulářů. Je to dílo mnohem rozsáhlejší, propracovanější a především reflektující celou škálu svátostí a svátostin církve. Agenda je rozdělena na dvě základní části: Obřady a Pastorační pomůcky.

6.7.1. Obřady

Tento oddíl je zaměřen na konkrétní svátostnou činnost. Popisuje svátost: Křtu (ve sboru, v domácnosti, staršího dítěte, dospělých), Úvod rodičky s nemluvňátkem (ve sboru, v domácnosti), Společná zpověď (pro děti, pro dospělé), Soukromá zpověď, Oddavky, Manželské jubileum, „Útěcha nemocných“, Pohřeb dospělých (v obřadní síni, ve sboru, na rozcestí, za obcí, v krematoriu), Pohřeb dětí (v obřadní síni, ve sboru, na rozcestí, za obcí, v krematoriu), ukládání urny do kolumbária, Biřmování. V obřadech chybí svátost Večeře Páně (zřejmě je ponechán prostor v Bohoslužbě) a svátost Kněžského svěcení.

---

¹³⁴ Vladimír Valíček, soukromá korespondence, České Budějovice 22.11.2004,

¹³⁵ Agenda, Praha 1951, str. 18

6.7.2. Pastorační pomůcky

Druhá část je zaměřena na konkrétní situace a činnosti v životě farnosti. Jsou zde zastoupeny: Návštěva nemocných, V poslední hodině, Přijímání do církve, Slib členů rady starších, Zpovědní zrcadlo (dospělých a dětí), Pomocné texty k pastorační a přípravě promluv, Různé modlitby, Biblické texty pro biřmovance, Biblické texty na úmrtní oznámení, Vzory pohřebních oznámení a Zpěvy pohřební.

6.7.3. „Útěcha nemocných“ pohledem Drtiny

Drтина formuluje těžiště svátosti takto: „„Útěcha nemocných“ má význam jen jako svátostné doplnění a zavrcholení individuální péče o nemocné. Proto je potřeba konati v obcích pravidelně a systematicky návštěvy u nemocných, při nichž by bylo poukazováno na Boží vůli, projevující se i v nemoci a ve smrti, a při nichž by nemocní byli posilováni slovy Písma a modlitbou. Jelikož tato svátost nemůže býti podávána ve sboru, budtež k ní shromažďování členové rodiny nebo i sousedé československého vyznání. V ústavech budiž svátost vysluhována pro všechny pacienty v místnosti, pokud jsou československého vyznání“.¹³⁶

Ve zkratce uveďme Drtinovu strukturu svátosti: apoštolský pozdrav, po němž následuje úvodní modlitba (prosba o přítomnost Boží). Vprostřed nacházíme soukromou zpověď a rozhřešení, následuje, Večeře Páně, Otčenáš a požehnání.

Nyní vidíme, že součástí svátosti Útěchy nemocných je i svátost Pokání a Večeře Páně. Tímto samotným faktem je svátost Útěchy nemocných naprosto mimořádná. Na rozdíl od „Návrhu obřadních modliteb“ nevidíme již tak pregnantně formulovanou absoluci, dá-li se hovořit o absoluci v jejím pravém smyslu.

---

¹³⁶ ibidem, str. 89

Dnešní praxe ukazuje, že kněz musí být připraven tuto svátost udělit i nečlenům CČSH, jelikož zvláště u umírajících nelze tuto skutečnost zjišťovat a nemyslím si, že by to bylo zvláště vhodné. Navíc se zde ukazuje zvláštní fenomén, který by měla budoucí teologie zpracovat. Mám na mysli rozpad klasické farnosti, jakožto ustáleného společenství rodin, žijících na území farnosti po staletí.

Ústavní praxe pak ukazuje, že se musíme přizpůsobit i konkrétním podmínkám. Ne v každé nemocnici je vyhrazená místnost, v pokoji umírajícího leží i více pacientů a podmínky bývají mnohdy stísněné. O tom se však rozepíšeme v další části naší práce.

Každopádně musíme konstatovat, že „Drtinova“ Agenda je zasazena do tradičního rámce, svátost Útěchy nemocných je zde pojímána jako skutečná svátost, která není jenom pouhým předříkáváním, ale má hlubokou schopnost uzdravovat jak tělo tak především duši. Je naplněna nadějí a vírou v Krista a je tak dalším kamenem do pevné stavby církve, která své apoštolské poslání naplňuje v Trojici.

6.7.4. V poslední hodině pohledem Drtiny

Pro situaci blížící se smrti agenda připravuje pro duchovního ještě možnost obřadu, který je nazván „V poslední hodině“. Obřad je určen lidem v agonii, bezvědomí, zkrátka nemocným - umírajícím, kteří již nemohou v obřadu aktivně figurovat (odpovídat, modlit se, přijímat svátost, apod.). Drtina opakuje dřívější praxi, tedy určení tohoto obřadu spíše pro přítomné (rodina, sousedé, apod.).

Opět krátce uveďme strukturu obřadu: obřad začíná apoštolským pozdravem, pokračuje modlitbou (prosba o posilu -

především přítomných), následuje čtení z Písma, píseň a modlitba za umírajícího vrcholící Otčenášem.

Dršina v „Pastoračních pomůckách“ vedle tohoto obřadu připomíná ještě jednou podstatnou část kněžské praxe a to je Návštěva nemocných: „Tento úkol patří zajisté k nejtěžším povinnostem duchovního, na jehož schopnostech záleží, zda jeho návštěva u nemocného nezůstane pouhou zdvořilostní návštěvou, nýbrž zda bude skutečným svědectvím o Pánu Bohu, jehož prozřetelná péče o nás se projevuje i v nemoci a ve smrti.“¹³⁷ Precisní formulace, že tato svátost patří k „nejtěžším povinnostem duchovního“ je vševypovídající. Tato tíha možná také způsobuje u některých duchovních neochotu brát na sebe takové břímě. „Velmi často na sobě pozoruji, že po rozhovoru s nemocným se těžko vyrovnávám se skutečností nemoci a smrti. Musím často myslet na rodinné příslušníky, děti, které nechápou „proč“ umírá někdo milovaný, na umírající, kteří ještě nejsou „připraveni“, atd. (poznámka FŠ)“.

Právě tehdy, když duchovního „přepadají“ tyto těžké myšlenky může oporu pro své jednání hledat ve svátostech, v přípravách, v agendě. Je to jak formální tak i vpravdě duchovní podpora, kterou může čerpat jak nemocný tak i duchovní.

Návštěva nemocných podle Vlastimila Drtiny je zpracována především jako předčítání evangelií, epištol, žalmů, ale i jako nabídka konkrétních modliteb. Obsahuje čtení z díla patriarchy K. Farského, patriarchy F. Kováře, ale i církevních autorit, jako např. z postily Mistra Jana Husa a Jana Ámose Komenského.

Závěrem lze konstatovat, že Drtinova Agenda je prvním opravdu uceleným a komplexním dílem, které církvi sloužilo a slouží až do dnešních dní. Zmínit musíme i její formální podobu,

---

¹³⁷ ibidem, str. 173

která je elegantní (černá vazba se zlatým znakem církve), ale také velmi přehledná a nabízející mnohé varianty a kombinace podle potřeb a situace.

6.8. „Útěcha nemocných“ pohledem Základů víry

Když Trtík píše své úvahy o „Základech víry“, a když je pak v r. 1958 ve vyprofilované podobě vydává, není nejmenších pochyb, že v teologii CČ(H) se vyvinula (a bude dále vyvíjet) zcela nové paradigma. V r. 1971 VI. sněm přijal Základy víry za oficiální naukovou normu CČSH. Svátost Útěchy nemocných je zde definována: „„Útěcha nemocných“ je svátost, v níž nemocný je Duchem svatým posilován skrze Slovo Boží a modlitbu a potěšován ve víře v život věčný v Ježíši Kristu.“¹³⁸ Vše pak pokračuje formálním ukotvením svátosti: „Zevní úkon svátosti záleží v čtení Písma svatého, v modlitbách kněze i jiných přítomných a ve znamení kříže, které uděluje duchovní nemocnému.“¹³⁹ Dvě svátosti, které se k tomuto aktu připojují, jsou: „svátost Pokání a Večeře Páně.“¹⁴⁰

Tak došlo tedy k průlomům v teologii CČS(H). Nejednalo se o pouhý akt přejmenování svátosti, ale o ontologicky rozdílné uchopení svátosti. Posun v chápání svátosti Útěchy nemocných koresponduje se změnou důrazu, který učinil II. Vatikánský koncil v apoštolské konstituci „Sacram unctionem“. V naší práci tak vyvozujeme opodstatněné konstatování, že CČSH předešla římsko-katolickou církev o několik desítek let, aby se mohly opět potkat na II. Vatikánském koncilu.

6.9. Horský, Medek, Mánek

Profesor praktické teologie Rudolf Horský ve svém díle „Cesta“ přináší potvrzení nauky CČSH o svátostech a reflektuje tak započatý směr po kopernikánském obratu.

---

¹³⁸ Základy víry, s. 116

¹³⁹ Srov. Ibidem

¹⁴⁰ Srov. Ibidem

O svátosti Útěchy nemocných říká: „Ve svátosti Útěchy nemocných je nemocný člověk skrze slovo Boží a modlitbu Duchem svatým posilován ve víře v život věčný v Ježíši Kristu.“¹⁴¹ Vidíme, že jedná o identickou definici, kterou nám nabízejí „Základy víry“. Jako biblický pramen pro tuto svátost Horský uvádí epištolu sv. Jakuba.¹⁴²

V některých otázkách kontroverzní¹⁴³ Katechismus ThDr. Rudolfa Medka také afirmuje nastoupenou sakramentologickou nauku CČSH. Potvrzuje počet i kvalitu svátostí v duchu rozvinuté teologie CČSH. Svátost „Útěchy nemocných“ definuje jako: „svátost duchovní posily v těžké nemoci a v hodině smrti.“¹⁴⁴ Dále Medek ozřejmuje, proč se CČSH distancovala od římskokatolického názvu „poslední pomazání“ a dává na zřetel, že tato svátost je od toho, aby se udělovala opakovaně každému těžce nemocnému člověku.¹⁴⁵

Medek se nevrací se ani k původnímu zvyku „mazání olejem“ a říká, že svátost je imanentně ukotvena v modlitbě za nemocného, v čtení vhodných textů z Písma svatého, v modlitbě Otčenáš a v poznamenání křížem na čele.¹⁴⁶ Dále doporučuje, aby se svátost Útěchy nemocných spojovala s Pokáním a Večeří Páně. Od správně a upřímně vykonané svátosti si slibuje hned několik věcí: posilu a pokoj v duši, ulehčení v nemoci a odevzdanost do vůle Boží.¹⁴⁷

Pokud je trpící v agonii a umírá, svátost má podle Medka funkci rozhřešovací a nedoporučuje již podávat Večeří Páně. Medkovu sakramentologii lze označit za správnou. Je v duchu

---

¹⁴¹ Horský, R.: Cesta, Blahoslav, Praha 1989, s. 37

¹⁴² Srov. Ibidem

¹⁴³ Trinitologické chápání Dr. Medka je v anachronickém rozporu s Trtíkem i Kučerou, tedy aktuální husitskou teologií. Medek se zjevně uchyluje k modalismu. Srov. Medek, R.: Katechismus v duchu CČSH, Blahoslav, Praha 1990, s. 49nn

¹⁴⁴ Ibidem, s. 110

¹⁴⁵ Ibidem, s. 111

¹⁴⁶ Srov. Ibidem

¹⁴⁷ Ibidem

moderní československé husitské teologie, je dynamická a nabízí důležité relace, které mají být při kontaktu duchovní - věřící zohledňovány.

Profesor biblické teologie Jindřich Mánek, představitel druhé vlny teologů CČSH a jeden z očitých svědků i hybatelů kopernikánského obratu, se ve své práci „Čas nám daný“ věnuje nepřímo i thanatologické otázce. Knížka je složena z úvah, meditací, biblických citátů i sentencí od inspirujících autorů. Pro Mánka je jistě charakteristický výrok apoštola Pavla: „Nežiji již já, ale žije ve mně Kristus,“¹⁴⁸ proto jej uvádí a staví na něm další myšlenky. I Mánek je christocentrický a buduje tak pevné spojení s tradicí církve. Jeho pohled na smrt vystihuje jeho myšlenka: když se otevřeme vlivu Krista, absorbujeme do sebe esenci nesmrtelnosti. Mánek doslova uvádí: „Smrt nezná protekci, nedá se podplatit.“¹⁴⁹ A pak nachází řešení, které nejen kvalitativně zlepší náš pozemský život, ale vychová, připraví a otevře nás věčnosti: „Je-li hřích příčinou smrti v hlubším slova smyslu, je naopak oddanost Bohu základem a zdrojem života.“¹⁵⁰

Mánek rozlišuje dvě formy smrti: fyzickou a duševní. Fyzická je přirozená a v každém případě nutná. Duchovní smrt naproti tomu je prodlouženou pravicí smrti fyzické a může nás potkat již v tomto životě, když jsem mrtví v Bohu. To znamená, že neslyšíme Boží volání a naše dveře do věčnosti se pomalu zavírají. „Člověk se zpravidla bojí smrti, která ukončuje jeho pozemský život. Měl by se však bát smrti, která je důsledkem jeho vzpoury proti nejvyšší vůli. Příznakem této smrti je vzdálení se od pravého zdroje života.“¹⁵¹

Mánek je dalek toho, aby persekvoval filosofy smrti Boha jako Feuerbacha nebo Nietzscheho. Mánek jako teolog nevede válku

---

¹⁴⁸ Ga 2,20

¹⁴⁹ Mánek, J.: Čas nám daný, Blahoslav, Praha 1996, s. 67

¹⁵⁰ Ibidem, s. 69

¹⁵¹ Ibidem, s. 70

proti existenciálním hledačům, kteří často Boha hledají na kolenou a ze všech sil volají po Bohu. „Nic nám není cizejší než ona žádoucnost zašlých časů, žádoucnost »klidu duše«, křesťanská žádoucnost; nic nebudí méně naši závist než morální kráva a tučné štěstí dobrého svědomí.“¹⁵² Ne, Mánek si je vědom darů, které zná, nemá již potřebu kárat, nebo stavět se do nesmyslné pózy.

Mánek s »klidem duše« konstatuje věčnou hodnotu věčných ctností. Když cituje Keplera, vnímáme, že je s ním plně ztotožněn: „Buď nám blízko, Pane Bože, a zůstaň s námi i v těžkých chvílích života. Nemáme plné odpočinutí nikde jinde než u tebe. Neznáme nic, co zůstává, kromě tebe. Jen ty dovedeš zhodnotit správně náš den. Jistě jsme mnoho zmeškali. Mnohdy jsme se soustředili na to, co je malicherné a nepodstatné. Ne všecko se nám podařilo. Mnoho jsme zůstali dlužní tobě i lidem. Dej, abychom byli svobodní od závisti, zášti, nepřátelství, zloby, opovržení i hořkosti. Jen ty jsi světlo. Zůstávej s námi.“¹⁵³

6.10. Zpěvníky 1977, 1995, 2001

Jak jsme již podotkli, velice důležitým pramenem pro naše zkoumání je i zpěvníková tvorba CČSH. Zpěvník je přece jen asi nejvíce zakořeněn do orthopraxe věřících, laiků i kněží, je více než souborem písní, ale poskytuje též službu modlitební knížky, základních otázek víry a mnohé další.

Zpěvník z roku 1977 se k problematice svátosti útěchy nemocným vyjadřuje naprosto totožně jako zpěvníky z let následujících. Jedná se o stejný text, proto se nebudu zabývat jejich obsahem zvlášť. Ano, je to plod kopernikánského obratu, protože po něm je teologie CČSH konzistentní a nepřechází různými fázemi jako za dob minulých. Zpěvník nepopisuje přímo svátost

---

¹⁵² Nietzsche, F.: *Soumrak model*, Votobia, Olomouc 1995, s. 49

¹⁵³ Mánek, J.: *Čas nám daný*, s. 76

Útěchy nemocných, ale nabízí širokou škálu modliteb, které se problematiky nemoci týkají a lze je využít přímo při této svátosti. U modlitby „V nemoci“ se praví: „Můj Bože, milosrdný Otče, ty jsi Pánem života i smrti, zdraví i nemoci. Ty dobře znáš mé trápení, které právě prožívám. Ty víš, jak často mě má nemoc naplňuje malomyslností, jako by nebylo žádného pomocníka v mé nouzi a žádného útočiště v mé nemoci.“¹⁵⁴

Vidíme, že se jedná o existenciální mluvu: člověk si zde uvědomuje svou malost a nepředstírá před Bohem svou sílu nebo hrdinství. Je mu zcela podroben. Potvrzují nám to i následující slova: „Odpusť mi, že někdy proti tobě i reptám. Ty víš, jak slabými tvory jsem my lidé, a proto měj se mnou trpělivost.“¹⁵⁵ Není to hra na něco, nebo jenom póza, strádající člověk má k Bohu intimnější vztah než ostatní lidé. Je to proto, že bolest člověka otevírá vyšším vlivům. Najednou si uvědomujeme i to, co nám dlouhá léta unikalo. V modlitbě „Po uzdravení“ se kromě jiného říká: „Pane Bože můj, jak ti mám poděkovat za to, co jsi se mnou učinil? Jako se nad dětmi slitovává otec, tak ty se slitováváš nad těmi, kteří se tě bojí. Nenakládáš s námi podle našich hříchů, neodplácíš nám dle našich nepravostí.“¹⁵⁶ Modlíci si uvědomuje, že všechna Boží milost, které se nám dostává, je nezasloužená. Náš život samotný je neskutečný zázrak: příroda, která nás obklopuje, chléb, který jíme, voda, kterou pijeme a samozřejmě i zdraví, všechno toto je Boží milosrdenství, kterého se člověku dostává. Jistě se těžko vyjadřují slova radosti, když člověk po těžké nemoci pocítí úlevu, když se vyléčí. Často je to jenom nepřetržitý tok díků a důvěry, který se tryská ze srdce člověka vzhůru k nebi. Následující modlitba „V těžkých chvílích života“, říká: „Do tvých rukou skládám svůj život. Všechno své utrpení chci přijímat jako utvrzení mé víry a výchovu ve skutečného učedníka našeho Pána, který řekl: Kdo chce jít za

---

¹⁵⁴ Zpěvník Církve československé husitské, Blahoslav, Praha 2001, s. 676

¹⁵⁵ Ibidem

¹⁵⁶ Ibidem, s. 677

mnou, zapři sám sebe, vezmi svůj kříž a následuj mě."¹⁵⁷ Zde se duše pokouší v těžkostech najít smysl. Vypovídá, že utrpení chce přijmout a použít ho k vlastnímu sebezušlechtění. Je to vysoká zásada, která klade mravní požadavky. Poznamenejme k tomu, že lehce se to říká, hůř činí.

Na okraj poznamenejme, že ne vždy dovedeme nacházet smysl našeho utrpení a bez problémů ho použít jako výchovný prostředek pro naše zlepšení. Někdy jsme pohlceni samotou a bolestí a věci nám prostě nedávají smysl. Proto jsme viděli v předešlých modlitbách ze strany Boha pochopení pro lidské chyby a nedůvěru.

Z modlitby „Za nemocného“ vybírám: „Skloň se milostivě ke všem, kdo ve svých nemocích a souženích k tobě vztahují své ruce, a buď v Ježíši Kristu jejich lékařem. Skloň se se svou pomocí i k našemu drahému nemocnému a je-li to tvá vůle, vrať mu zdraví a zachovej ho při životě.“¹⁵⁸ Boha vždy prosíme skrze jeho Syna Ježíše Krista! Spasitelův pozemský pobyt nám ukázal, jak zázračná moc uzdravení je ve věrnosti jeho osobě. Bůh se v něm vyjevil a Bůh nás skrze něj pozdvihuje a uzdravuje. Odevzdání se do vůle Boží je opět věc těžká, která vyžaduje nutnou dávku pokory a důvěry a také jistého křesťanského cvičení, například takového jaké nabízejí pouštní otcové, exercicie, a další metody, mezi něž bychom měli především zařadit vnitřní osobní kontemplaci a meditaci. Jiná skutečnost v této modlitbě, na kterou bychom chtěli ještě poukázat, je rozdíl mezi starým a novým pojetím svátosti Útěchy nemocných. V časech zrodu ČČS by tato modlitba téměř postrádala smysl, natolik do popředí vystupovalo Kristovo „človečenství“ a dále svátost se týkala spíš klidného odchodu na druhý břeh, než snahy o navrácení do života.

---

¹⁵⁷ Ibidem, s. 678, 679 (bacha na ibidem, je třeba opět dát původní odkaz...)

¹⁵⁸ Ibidem, s. 679, 680

Modlitba „Za umírajícího“: „Jak těžko je našim srdcím v této chvíli, když už je každá lidská pomoc marná! Kde jinde bychom měli hledat svou útěchu a pomoc v této těžké hodině než u tebe? Smiluj se nad tímto mojí drahým, kterého právě odvoláváš z časného života a stůj při něm v jeho umírání!“¹⁵⁹ Zde nacházíme koincidenci s prvotní praxí CČS. Vnímáme snahu o klidné vypořádání se se závěrem existence a o pokojný odchod. Bůh je doprošován, aby duši přijal a byl jí záštitou.

Dodejme z praxe mnoha duchovních, že v některých případech je lepší mlčení než říkání čehokoliv u lůžka umírajícího. Pro někoho jsou jakákoliv slova rušivá, odvádějí umírajícího člověka od soustředění a ničí důstojnou atmosféru neopakovatelné chvíle. Toto musí duchovní znát a vycítit, nelze se tomu nijak naučit.

Modlitba „Po dokonání“ říká: „Už není s námi, ale je s tebou. Tys byl jeho Bohem a zůstáváš jeho Spasitelem na věky. Děkujeme ti za všechno dobré, co jsme od něho přijali.“¹⁶⁰ Věříme Bohu, že každého člověka přijme do své nekonečné přítomnosti. Když to byl člověk laskavý a spravedlivě žijící, naplní se číše jeho existence Božím duchem. Když konal zlo, úklady, násilí a vraždy, čeká ho dlouhá pouť utrpení, než dospěje přes bolestnou katarzi do roviny Božího království.¹⁶¹

6.11. Svátost Útěchy nemocných – Agenda CČSH

V roce 1994 spatřila světlo světa nová Agenda CČSH, kterou zpracoval Liturgický výbor VII. Sněmu CČSH pod vedením bývalého patriarchy, br. Josefa Špaka.

Agenda se opírá především o původní agendární a liturgickou tvorbu CČSH, tedy o agendu Farského, Drtinovu a také o Bohoslužebnou knihu CČSH. V zorném úhlu zpracovatelů byla i práce

---

¹⁵⁹ Ibidem

¹⁶⁰ Ibidem, s. 681

¹⁶¹ Srov. Spisar, A.: Věrouka v duchu církve československé II., s. 53

prof. ThDr. Milana Salajky. Svátost Útěchy nemocných je podle této agendy svěřena především do jurisdikce duchovních. Formální stránka je dána v úvodu ke svátosti: „Zevní úkon této svátosti záleží ve čtení z Písma svatého, v modlitbách přítomných a znamenání nemocného křížem. Důležité je, aby se znamenání kříže dalo fyzickým dotykem.“¹⁶²

Svátost začíná pozdravením: „Milost vám a pokoj od Boha Otce našeho.“¹⁶³ Kněz přichází za nemocným člověkem a přináší mu zvěst o naději: Kérygma. Již pozdrav nasvědčuje tomu, že nemocného navštívil služebník Boží, který je nositelem pokoje, míru, světla, lásky, souladu a všech pozitivních hodnot, které jsou nedílnou součástí zdraví. Kněz tím také zvěstuje, že tu je jen kvůli trpící duši a v této chvíli nemá nic jiného většího význam. Jak řekl Kierkegaard: „Ve vztahu k absolutnu je jen jeden čas: čas přítomný.“¹⁶⁴

Následuje úvodní rčení: „Pochválen buď Bůh a Otec našeho Pána Ježíše Krista, Otec milosrdenství a Bůh veškeré útěchy. On nás potěšuje v každém soužení, abychom i my mohli těšit ty, kteří jsou v jakékoli tísní – tou útěchou, jaké se nám samým dostává od Boha. (2K 1,3-4)“¹⁶⁵ Tím kněz prodlužuje zmíněný pozdrav a přechází ve chvalořečení Boha. Je to potvrzení pozice: že tady stojí z vůle Hospodina a úkon, který se bude odehrávat se děje v Boží režii, v Duchu Svatém. Kněz naznačuje účel, za kterým přišel – možnost vysvobození od utrpení a bolesti. Jedná se zde o jakýsi protoexistenční prvek spásy, kde Kristus uděluje člověku blaženost a úlevu. Další bod je podle agendy zpívaná píseň nebo přečtení žalmu. Obojí navozuje duchovní atmosféru, ve které se strádající duše snáze otevírá vlivu, kterým má být nasycena. Přichází čtení z Písma svatého.

---

¹⁶² Agenda CČSH, s. 82

¹⁶³ Agenda CČSH, s. 82 (Agenda poskytuje vždy více možností, proto, že se jedná o obměnu téže myšlenky, budu používat jen jeden příklad.)

¹⁶⁴ Kierkegaard, S.: Návčik křesťanství; Sud'te sami, CDK, Brno 2002, s. 47

¹⁶⁵ Agenda CČSH, s. 82

Agenda uvádí vhodná místa: Mt 6,25-34; Mt 8,14n; Mk 16,14-20; L 13,10-17 atd. Evangelium, Boží slovo, jako nejvyšší norma duchovního zákona umocní akt svátosti. Článek 4, bod b) pokračuje textem k Pokání opět vyňatými z evangelia¹⁶⁶: „Modlitba víry zachrání nemocného. Pán jej pozdvihne, a dopustil-li se hříchů, bude mu odpuštěno. Vyznávejte hříchy jeden druhému.“¹⁶⁷ Svátost Pokání považujeme ve svátosti Útěchy nemocných za velmi důležitou.

Hřích je pro člověka tíhou, která nejednou způsobuje větší trauma než nemoc samotná. Máme za to, že duše vládne tělu a duševní harmonie přímo ovlivňuje tělesné procesy a funkce. Ostatně k tomu dospěla i moderní psychologie, anatomie a lékařská věda komplexně. Když je člověk očištěn, vyznán ze svých poklesků a chyb, kněz mu podá Večeři Páně (Eucharistii). Je to stvrzující akt Kristova odpuštění. Kristus přijímá bez výhrady každého, kdo k němu přichází: ontologicky i soteriologicky.

Duše ve spojení s Kristem nachází pravý přístav pokoje a klidu. Modlitba Otčenáš, která pak následuje, je hymnickým provoláním o věrnosti Králi, který nám poskytuje záštitu. V modlitbě Páně je množství plodných myšlenek i k individuálnímu rozjímání (když kněz odejde a člověk zůstane o samotě). Kristus do ní vložil veškerý potenciál evangelia.

Po modlitbě duchovní ještě jednou provolává prosbu o uzdravení: „Úpěnlivě tě prosíme, Pane Ježíši: Vlož na svého nemocného ruce, aby byl zachráněn. (Mk 5,23)“¹⁶⁸ Pak udělí znamení kříže ve jménu Trojice, pronese závěrečnou modlitbu a požehnání. Pastorační praxe přináší i případy těžce nemocných lidí, kteří buď přímo umírají, nebo jim pro nemoc nezbyvá mnoho dní života.

---

¹⁶⁶ Na tomto místě Agenda nabízí dvě varianty: 1.) vloženou svátost Pokání se zpovědí a svátostí Večeře Páně, nebo 2.) pokračování bodem 7. modlitbou Otčenáš. My uděláme deskripci celé svátosti Útěchy nemocných.

¹⁶⁷ Ibidem, s. 86

¹⁶⁸ Agenda CČSH, s. 88

V těchto případech Agenda nabízí jinou variantu svátosti Útěchy nemocných.¹⁶⁹

7. Dotazníky

Svátost Útěchy nemocných existuje v modifikované formě v CČSH od počátku. Je tedy součástí její legitimní tradice a nás zajímalo, jak se to projevuje v praxi. Dal jsem věřícím i duchovním k dispozici dotazníky, ve kterých měli odpovědět na několik otázek. Tady jsou výsledky, které z ankety vplynuly:

První dotazník byl pro laiky. Odevzdalo ho celkem 85 věřících.

Rozdělení respondentů dle pohlaví.

Počet respondentů	85	100%
Muži	19	22%
Ženy	66	78%

Rozdělení respondentů dle věku.

Věkové složení		
18 - 30 let	10	11%
30-60 let	15	18%
60 - 87 let	60	71%

Dotazník číslo jedna. Cílová skupina věřící CČSH „laici“.

	Počet odpovědí	Procentuální podíl

---

¹⁶⁹ viz. Ibidem, s. 91n

1. Kolikrát jsem přijal/a svátost Útěchy nemocných?		
ani jednou	84	99%
jednou	1	1%
2. Mám nějakou nepřímou zkušenost s udělením této svátosti?		
žádnou	82	96%
pouze přímou	1	1%
u mého příbuzného	2	3%
3. Komu je udělována tato svátost?		
umírajícím	84	99%
nemocným	1	1%
4. Je tato svátost pro církvev potřebná?		
nevím	72	85%
ne	10	12%
určitě	2	3%

Ze všech odpovědí je patrné, že svátost Útěchy nemocných stojí v pozadí pastorační praxe ČČSH, doslova na okraji spektra zájmu. Problém může být ve slabé informovanosti věřících, kteří o tuto svátost nemají zájem, nebo i v duchovenské činnosti, když kněží svátost nenabízejí přijatelnou formou, nebo ji nenabízejí vůbec.

Je tady i třetí rovina problému: totiž v mnoha lidech dodnes přetrvává staré pojetí svátosti Útěchy nemocných jako „posledního pomazání“ (jak je patrné u třetí otázky). Nemocní mají často strach přijmout tuto svátost v domněnce, že už jim nic nepomůže (podle jejich mínění by přijetí této svátosti znamenalo stvrzení konce). Toto je v úplném rozporu s pravým významem této svátosti, který leží v dimenzi uzdravení a úlevy. Odpovědi věřících jsou výzvou pro nás duchovní, abychom v tomto směru přehodnotili svou praxi a provedli okamžitou a hlubokou

sebereflexi. Ani církve nemůže nad tímto žalostným stavem zavírat oči a je nutné v pastoračním, misijním, věroučném, liturgickém i sociálně etickém působení zůstřít zájem církve být na blízku nemocným a umírajícím. Vždyť je to náš apoštolský úkol.

Druhý dotazník byl adresován duchovním a odevzdalo ho celkem 10 kněží CČSH.

Rozdělení respondentů dle pohlaví.

Počet respondentů		
	10	100%
Muži	7	70%
Ženy	3	30%

Rozdělení respondentů dle věku.

Věkové složení		
25-40 let	3	30%
40 - 65 let	7	70%

	Počet odpovědí	Procentuální podíl
1. Kolikrát jste uděloval/a svátost Útěchy nemocných?		
ani jednou	2	20%
asi pětkrát	2	20%
více než dvacet krát	4	40%
více než stokrát	2	20%
2. Jakou jinou svátost běžně spojujete s touto svátostí?		
s Večeří Páně	6	60%
žádnou	4	40%

3. Myslíte si, že tato svátost je v CČSH nedocenená, že by se měla užívat více?		
rozhodně ano	2	20%
ano	8	80%
4. Ve vaší praxi jste tuto svátost udělil/a nemocným nebo pouze umírajícím?		
více nemocným	2	20%
více umírajícím	4	40%
umírajícím	2	20%
nevím, svátost jsem ještě neuděloval	2	20%

Z druhé ankety také plynou důležité konsekvence. Vidíme, že ani duchovní samotní nemají jasno v této problematice. Pletou si smysl a obsah svátosti, nerozumí ji, nevědí k čemu tato svátost je.

Jako autor této práce jsem se také ankety zúčastnil. Jelikož jsem po dobu deseti let působil jako sociální pracovník a kaplan v Domově pro seniory, velmi často jsem udílel tuto svátost. To je ostatně důvodem sepsání této práce. Ročně se jednalo o stovky udělení, ve většině případů umírajícím. Dále musím zdůraznit fakt, že tuto svátost jsem uděloval ve většině případů i věřícím jiných křesťanských denominací (nejčastějším důvodem byl nezájem duchovních do domova docházet). Je mi velmi líto, že svátost Útěchy nemocných je v mojí církvi na okraji zájmu, a já mám velkou motivaci touto prací, věc změnit.

Z dotazování duchovních také plyne, že si uvědomují důležitost této svátosti, její význam a říkají, že praxe by měla být bohatší a bezprostřednější. Věřme tomu, že do budoucna se bude situace v této oblasti zlepšovat. Bylo by to jen ku prospěchu samotného člověka. Co Bůh dal k dispozici, užívejme v míře přehojné. Zadarmo jsme dostali, zadarmo dávejme.

8. Reflexe mimo rámec teologie ČČSH

Obecné vnímání problematiky smrti bylo vždy spíše negativní, neboť bolest i odluka blízké osoby po smrti v nás vyvolává existenciální napětí, které lze zdravě zvládnout jedině za pomoci hlubokého náboženského nebo filosofického přesvědčení. Lidé hledali proto různá vysvětlení, čímž mytologie, filosofické nebo náboženské systémy bezesporu jsou.

Svätost Útěchy nemocných se dotýká jak života, tak smrti. Nemůžeme nedát prostor jiným tradicím a kulturním kontextům, i když někdy nejsou analogií k námi zkoumané svátosti. Přesto je tato látka cenná a hodná povšimnutí, protože nám poskytuje vhled mimo nám známý rámec. Proto ve stručnosti uskutečníme určitý religionistický a filosofický exkurz v rámci naší práce.

8.1. Smrt v Egyptě a Mezopotámii

Herodotos říká: „Egyptané vyslovili první učení, že lidská duše je nesmrtelná.“¹⁷⁰ Jejich chápání života po smrti korespondovalo s fyzickým světem, mělo antropologický a naturalistický koncept. V hrobkách z doby faraónů nacházíme předměty denní potřeby, šperky, hliněné i měděné nádoby. Postupně se egyptská eschatologie tříbí a vyvíjí a její součástí se stávají magické formule a obřady. Mezi nimi i obřad, kde se živí loučí se zemřelým a odprovázejí jej na další cestu.

Sumerové uctívali boha smrti a zmrtvýchvstání jménem „Dumuzi“, semitsky Tammuz (pravé dítě). Podle starosumerských

---

¹⁷⁰ Steindl, R.: O smrti, Iris, Bratislava 2000, s. 33

mýtů je tento svět jenom odleskem světa kosmického, skutečného. „Na nebesích měla mít místo i Mezopotámie a její jednotlivá města.“¹⁷¹ Přesto staří Sumerové v posmrtný život nevěřili, tyto transcendentní prvky sloužili spíš bohům než člověku.

8.2. Perspektiva antiky

Starověké Řecko mělo svou thanatologickou mytologii postavenou na Hádově říši, čili podsvětí. Stíny mrtvých (duše), které se tam zdržují, jsou zaměstnání obdobnou činností jako na zemi. Smrt je pro staré Řeky truchlivou událostí. Pytágoras zastával názor, že duše člověka je nesmrtelná a podléhá zákonu putování, stěhování (řec. metempsychosis). Když žil člověk spravedlivě, stane se v příštím životě vznešenějším, jestli žil jako „zvíře“, převtělí se do zvířete.

Sokratovy i své názory tlumočí Platón, jeho žák, který byl zastáncem světa idejí (světa reálného a ontologicky pravdivého naproti našemu fyzickému světu). Platón tvrdil, že duše po smrti existuje dále, dokonce si volí, kde a kdy se opět znovuzrodí. Smrt není z Platónova pohledu zlá, jak říká Sókrates před svou smrtí: „Nyní je čas odejít: pro mne, abych zemřel, pro vás, abyste žili. Kdo z nás jde vstříc lepšímu osudu, je skryto každému kromě boha.“¹⁷²

Aristoteles, žák Platóna, zastává názor, že všechny Platónovi teorie jsou stejně jako mytologie z říše pohádek. Byl filosof - přírodovědec a jako takový se chtěl držet faktů. Duše podle něho nepřečká smrt vcelku. Život po smrti v plném slova smyslu je nepravděpodobný. Aristoteles však chápe lidskou potřebu nějak se se smrtí vyrovnat a říká, že hybnou silou je náš strach: „Je zřejmé, že se bojíme toho, co vzbuzuje strach, a tím je, stručně řečeno zlo ve svých rozličných formách. Bojíme

---

¹⁷¹ Ibidem, s. 46

¹⁷² Weischedel, W.: Zadní schodiště filosofie, Votobia, Olomouc 1995, s. 29

se každého zla, např. hanby, chudoby, choroby, opuštěnosti, smrti.“¹⁷³

Epikuros se chtěl (jako hédonista) problému smrti vyhnout, řekl: „Nuže, nejobávanější zlo, smrt, se nás netýká, protože dokud jsme tu my, není tu smrt, a když přijde smrt, pak tady nejsme my. Smrt se tedy netýká ani živých, ani mrtvých, protože na támhlety se smrt nevztahuje a tyto samy už nejsou.“¹⁷⁴ Epikuros radí ataraxii (moudré a svobodné spočinutí v klidu, v bezstarostnosti) jako náplast na každou bolest, na každé utrpení, zlo i smrt.

Podobně otevřený postoj ke smrti měli stoici. Stoická filosofie je pro silné, klidné a duševně vyrovnané jedince. Stoik se snaží každý životní otřes (tedy i nemoc a smrt) přijímat vyrovnaně, bez zbytečného vzruchu. Mezi známé stoiky patřili Zenón z Kitia, Seneca, Marcus Aurelius. „Neměj odpor k smrti, ale buď s ní přítel, protože i smrt je jednou z věcí, kterou chce příroda,“¹⁷⁵ říká Aurelius a Seneca dodává: „Smrt patří k věcem, které nejsou zlé, ale přece vypadají jako zlo: naše sebeláska způsobuje, že instinktivně toužíme po sebezáchově a pohrdáme touto rozlukou, nebo se nám zdá, že nám bere vše dobré, a zbavuje nás těch radostí, na které jsme si zvykli.“¹⁷⁶

8.3. Křesťanská perspektiva římskokatolická

Katechismus Římskokatolické církve říká: „Posvátným pomazáním nemocných a modlitbou kněží celá Církev poroučí nemocných trpícímu a oslavenému Pánu, aby jim ulevil a spasil je, dokonce je povzbuzuje, aby se dobrovolně spojili s Kristovým utrpením a jeho smrtí, a tak přispěli k dobru Božího lidu.“¹⁷⁷ Římskokatolická církev, vtiskla svátosti Útěchy nemocných tzv.

---

¹⁷³ Steindl, R.: O smrti, s. 73

¹⁷⁴ Ibidem, s. 75

¹⁷⁵ Modlitby, meditácie a spevy sveta, DAAR, Bratislava 1990, s. 110

¹⁷⁶ Ibidem, s. 111

¹⁷⁷ Katechizmus Katolíckej Cirkvi, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1998, s. 380

negativní pečeť tím, že jí aplikuje jenom při těžkých nemocech, které většinou končí smrtí. Tím se tato svátost degradovala v jakési „poslední pomazání“, což znehodnocuje její cenu a možnost využití.

Katechismus otevřeně mluví pouze o „těžkých nemocech“: „Pomazání nemocných není svátostí jenom těch, kteří se ocitají v posledních chvílích života. Proto vhodný čas pro její přijetí je jistě již tehdy, když věřící začíná být pro nemoc nebo starobu v nebezpečnosti smrti.“¹⁷⁸ Takovou formu svátosti dnes většina křesťanských církví nepřijímá. Je tu však progresivní prvek oproti historicky chápané formulaci, kdy se tato svátost aplikovala jenom při lůžku umírajícího. A je to i přiblížení se jiným církvím, když svátost „pomazání nemocných“ je v křesťanském spektru brána jako pomoc bližnímu k životu ve zdraví a harmonii, ne jen v těžkých případech, kdy se jedná o přípravu na smrt. Nutno dodat, že už tím, že římskokatolická církev přejmenovala svátost „poslední pomazání“ ve svátost „pomazání nemocných“, otevřela nové paradigma.

Samotný obsah svátosti se v katolické církvi skládá z pomazání olivovým olejem na čele a rukou, z modliteb a přímluv.¹⁷⁹

8.4. Křesťanská perspektiva ortodoxie

Pravoslavná církev uznává sedm svátostí, nazývá je „tajiny“.¹⁸⁰ Svátost Útěchy nemocných se jmenuje „jeleopomazání“ (od řec. euchelaion), tedy pomazání olejem. Kvůli tomu, že kněz při této svátosti (tajině) potírá olejem různé části těla nemocného.

---

¹⁷⁸ Ibidem, s. 384

¹⁷⁹ Srov. Ibidem, s. 385

¹⁸⁰ Belejkič, I.: Pravoslávne dogmatické bohoslovie II., PBF v Prešove, Prešov 1996

Svätost spočívá ve vyslovování modliteb, čtení z Písma, vyznávání hříchů (pravoslaví klade důraz na svátost Pokání ve svátosti Útěchy nemocných: srov. „Z toho plyne, že na Východě tato svatá tajina vždy byla spojena s Pokáním.“¹⁸¹), v přijetí eucharistie a pomazání olejem na ruku, nohu, hlavě, atd. „Posvěcení tělesných ran dává trpícímu sílu, aby mu jeho nemoc nebyla na smrt, ale na věčnou spásu a život věčný v nebeském Království.“¹⁸²

8.5. Křesťanská perspektiva evangelická

Církev evangelická a reformované církve neuznaly akt pomazání nemocných za svátost. Tato svátost není ustanovena samotným Kristem, biblicky se opírá předně o Jakubovu epištolu, u které mnozí vykladači Písma zpochybňují autorství a kanoničnost (např. Luther). Evangelická církev ovšem akt „pomazání nemocných“ uznává jako dobrý, správný, Bohu libý a praktikuje jej ve známé podobě. Starší církve, nebo presbyteři navštěvují nemocné a umírající a modlí se s nimi a utěšují jej ve jménu Páně.¹⁸³

8.6. Scientistická a pozitivistická perspektiva

Vynikající herec a zajímavý člověk Vlastimil Brodský, který spáchal na sklonku svého života sebevraždu, o smrti říká: „Nemyslím, že existuje exponovanější workoholik, než je ta pani s kosou. Koukne se letmo na svíci mého života, ale zcela uřícená, ztrhaná, vyčerpaná, zchvácená a uštvaná pádí na všechna bojiště světa: Kosovo, Uganda, Belfast, Somálsko, Afghánistán, Palestina, Izrael, Zimbabwe, Angola a tak.“¹⁸⁴ Brodský hovoří o smrti jako o „pracovníci“, která si nikdy nevydechne. Věda ji zkoumá, objasňuje, definuje a snaží se ji polapit ve slovech, ale těžko říct, jestli se jí to daří.

---

¹⁸¹ Ibidem, s. 165

¹⁸² Ibidem

¹⁸³ Srov. Spisar, A.: Věrouka v duchu Církve československé, s. 243, 244

¹⁸⁴ Brodský, V.: To že jsem já?, Brána, Praha 2002, s. 124

Thanatologie (věda o smrti) je součástí celé řady dalších věd a disciplín (filosofie, sociologie, teologie, biologie, medicíny, práva, etiky atd). Věda si jasně uvědomuje, že: „Smrt jedince překračuje vždy teritorium subjektu, je sociální událostí, má společenský dopad. Každý zkušený lékař ví, že smrt je nejednou sociální tragedií pro ty, kteří zůstali.“¹⁸⁵ Věda, i když nepočítá s Bohem, počítá s existencialitou smrti a chápe ji v každém ohledu humánně. „Z uvedených poznámek plyne, že moderní lékařství má před sebou vždy obraz člověka. Princip takhle chápané jednoty člověka je etickou zárukou, že nevznikne „odlidštěná medicína“, „odlidštěná nemoc“, ani „odlidštěná smrt“.“¹⁸⁶

Je otázkou, zda pozitivistická věda nesáhne jednou po prostředcích neetických a nepřekročí tak své kompetence v případech eutanázie, sterilizace, genetického inženýrství, transplantace, klonování atd.

Novodobá historie nás varuje, že když se v civilizovaném světě dostanou k moci totalitní diktátoři, i věda se může lehce stát zruďnou zbraní jejich ideologií. Nacismus, fašismus nebo komunismus jsou toho živým důkazem. Tady spatřujeme těžiště toho, o čem hovoří teologie CČSH, když zdůrazňuje vzájemnou spolupráci vědy a náboženství. Věda náboženství ovlivňuje, aby se nestávalo nereálným, a náboženství působí na vědu, aby se nestala nelidskou a respektovala Boží řád.

„Medicína je čím dál víc mocnější, musí být proto čím dál lidštvější a etičtější.“¹⁸⁷ Věda ví, že svou pozici musí neustále zdůvodňovat eticky a u případů jako jsou problém přesného určení smrti, při komplikovaném porodu záchrana dítěte nebo matky,

---

¹⁸⁵ Steindl, R.: O smrti, s. 8

¹⁸⁶ Ibidem

¹⁸⁷ Ibidem, s. 10

problematické transplantace, vhodnost nebo nevhodnost podávání dalších léků, zkoušení a podávání nových léků, odpojení od přístrojů, resuscitace atd., se pohybuje na hraně a uznává, že někdy zaujme stanovisko správné, jindy ne. Z toho důvodu je její spolupráce s etickými odborníky a teology nevyhnutelná, i když si to třeba nechce připustit a ze své pozice se tomu brání.

9. Futurologické kompendium

Pokusme se nyní nastínit možný vývoj. Naše problematika se týká lidstva obecně, proto je vsazená sociálně i kulturně do kontextu bytí. Teologie je skutečnost theandrická, bez života a člověka by byla mrtvá, bez Boha by byla pouhou sekulární vědou.

9.1. Předpokládaný vývoj

Jestliže chceme pochopit význam a smysl svátosti Útěchy nemocných, musíme ji nahlížet holisticky a komplexně. Ani jeden akcent, tedy: Písmo, historická geneze, křesťanská tradice, její obsah, forma, modifikace atd. nemůže být opomenutý. Dostali bychom se lehce na scestí, protože se začneme domnívat, že dokážeme tak bohatý a hluboký fenomén lehce definovat a popsat.

Svátost Útěchy nemocných je součástí tradiční křesťanské sakramentologie. Její místo a smysl pro teologii potvrzuje i tato práce. Z toho je nutno vycházet při dalším hodnocení možného vývoje. Dnes je již jisté, že teologie CČSH po kopernikánském obratu z biblického a onto-křesťanského základu nepoleví. Nevzdá se místa mezi tradičními církvemi, které si vytvořila, natož aby ho nevyužila k přispění v ekumenických vztazích a dialogu. Svátost Útěchy nemocných stojí v této tradici. Je plodem katolicity i ortodoxie, východu i západu. Nejnovější výzkumy vědy kromě toho potvrzují, že problém nemoci a smrti bude pro lidstvo čím dál naléhavější, proto zájem o tuto problematiku bude růst. Dnes již víme, že věda není všemohoucí a potřebuje i svou transcendentní podobu. Také víme, že náboženství se může mýlit a nemělo by se od vědy distancovat. Svátost Útěchy nemocných může být ku pomoci i vědě, pokud lékařům umožní snáze s pacienty spolupracovat a pacientům pomůže se vyrovnat s otázkami po smyslu, ulehčit jim proces smíření a přijetí smrti, nebo je dokonce uzdravit.

V rámci teologie CČSH bude jistě pokračovat vývoj vpřed. Teologie této církve si zakládá na atributu dynamiky a nestojí v pozici strnulého setrvávání na jednom místě. Teologie rané Církve československé při tom nemusí stát v pozadí, protože liberální myšlenky mohou být hnací silou našich zkostnatělých představ a příliš dogmatizujících teorií.

Vývoj po kopernikánském obratu nás utvrzuje v biblickém zaměření této teologie, ukazuje, že křesťanství se potřebuje správně aktualizovat a jeho potenciál pro lidstvo je nevyčerpatelný.

Budoucnost je otevřena, protože lidství samotné má vždy nejmíň dvě možnosti: dobro a zlo; a mezi nimi množství odstínů. Každá cesta nás někam dovede, ale rozhodnutí je na nás. Od teologie CČSH můžeme očekávat nové potvrzení jejího vývoje a rozvíjení fenoménů po kopernikánském obratu do dalších variací a modifikací. Vývoj zpět lze těžko předpokládat. Rozvíjení dalších vln „české reformace“ jistě půjde dál předznamenanou cestou, ale bude stále více a více ohlížet na dědictví tradice utrakvismu, který se jeví jako budoucí eklesiologický model. Nebude jej kopírovat ani prázdňě interpretovat, ale bude čerpat z jeho bohatství.

Rád bych touto prací otevřel cestu úvahám o prohloubení zájmu o svátost Útěchy nemocných, úvahám o jejích nových formách. Měli bychom znovu uvážit možnost užívání olejů, které nesou svůj hluboce biblický kontext. Oleje byly od pradávna jedním z léků a to i *via facti*. Dnes zná moderní medicína mnohem účinnější léky, ale jako znamení léčivé síly Ducha svatého má olej nepochybně své významné místo. Bude samozřejmě otázkou mnoha diskuzí a úvah zda je toto znamení opravdu potřebné. Sám za sebe však říkám, že jako hořící svíce, kalich vyrobený z ušlechtilých materiálů, liturgické roucho, tak i olivový olej v malé výtvarně pěkně ztvárněné nádobce je vynikajícím znamením, které vpravdě

nese biblickou zvěst. Biblické mazání nemocných, mazání králů, balzamování mrtvých i třeba olejem pomazané vlasy po příkladu Máří Magdalény může přinášet úlevu člověku, který opravdově touží po společenství s Kristem.

Jako další bychom měli uvážit určité další agendární prohloubení a propojení mezi svátostí Útěchy nemocných a svátostí pohřbu. Na místě jsou modlitby nad mrtvým tělem, bdění u mrtvého těla, pastorační pomůcky pro rozhovory s pozůstalými, celá řada modliteb za potracené děti či postoje, které by církev měla jasně zaujmout ve vztahu k eutanázii a dalším sociálně-etickým problematikám k tomuto se vztahujícím.

K formálním potřebám církve je pak důležité vybavení vhodnou literaturou pro nemocné a smrtelně nemocné, kteří by z ní mohli načerpat sílu i sami v soukromí. Jistě-že takovou literaturou církev disponuje i dnes, ale je na zvážení zda by nebylo dobré vytvořit i jednoduché a graficky pěkně ztvárněné brožurky, které by bylo možno věnovat i ústavům ve větším množství. Neměl by chybět ani kontakt na kněze. Takové možnosti dnes také existují (vizitky, razítko s telefonem v brožurce), ale také přímo kontakt zanechaný na sesterně daného zařízení. Dále je potřebné promyslet možnost pravidelných školení duchovních v oblasti psychoterapie, exkurze do zařízení hospicového typu.

Záleží jenom na nás, zda se s ní vypořádáme aktivně nebo budeme pasivně používat některé formy, které dnes již nemohou člověka trpícího oslovit. V součinnosti se vstřícností CČSH k pokroku vědeckému je proto nutné vycházet z konkrétních požadavků moderní psychologie, psychiatrie, geriatrie, thanatologie, psychoterapie, a dalších vědních disciplín, které mohou náš obzor jedině rozšířit, naši práci pak zkvalitnit a uvést minimálně do standardů moderní lékařské péče.

Závěr

Tato práce „Útěcha nemocných“ v teologii CČSH“ se snažila zmapovat vývoj této svátosti od křesťanských počátků až po

dnešek. Zhodnotit vývojové rozdíly, podrobně popsat modifikace svátosti v rámci teologie CČSH a pokusit se nastínit možné předpoklady budoucího vývoje. V prvních kapitolách jsme si stanovili cíl a metody práce. Dále jsme postupovali po vymezené linii, když jsme zkoumali „svátost“ jako kvalitu, její význam a různé druhy forem. Dali jsme slovo hlavním představitelům teologie CČS(H) Farskému, Spisarovi a Trtíkovi. Následně jsme se zaměřili na samotnou svátost Útěchy nemocných. Provedli jsme její přesnou deskripci a vysvětlili si její obsah. Následovali statě o proměnách svátosti v husitském i obecně křesťanském prostoru.

V dalším bloku jsme se zaměřili na dokumenty CČS(H) a hledali vztah mezi dvěma směry teologie CČS(H): před a po kopernikánském obratu. Pak jsme prostor rozšířili a nechali se inspirovat autory, kteří svou životní moudrostí nasbírali množství cenného materiálu o naší problematice. V předposledním oddílu jsme se věnovali pohledům antiky, filosofie, vědy a sesterských církví na smrt a umírání, příp. na jádro samotné svátosti Útěchy nemocných. Futurologické kompendium dalo tečku za naší poutí, když jsme se odvážili formulovat teze budoucího směřování. Tato práce předkládá rezultáty a závěry, které nás utvrzují v naléhavosti zmiňované a pertraktované problematiky.

Utrpení je velikým otazníkem a lidstvo potřebuje nanovo formulovat své paradigma, aby se s jeho ontologickým smyslem dovedlo vyrovnat. Bůh nečiní věci, které jsou nesmyslné, proto vše, co se odehraje pod sluncem má svůj význam, ale často význam skrytý a možná pro nás v tomto čase a v této formě existence až nedosažitelný. A možná někdy vstoupí do hry i jistý druh nahodilosti, vždyť vesmír je plný překvapení a nenechá v našem poznání kámen na kameni. Jsme daleko od toho, abychom aspirovali na hotové odpovědi ve smyslu: je to takhle a ne jinak. Smrt je jediná jistota, kterou člověk v životě má. A nám jako věřícím se

za touto jistotou rodí v naději jiná jistota, jistota Věčného Života.

Summary

In this paper, I tried to map the development of this sacrament from its Christian origins to the present day, and I also tried to consider the differences in its development,

describe the modifications of the sacrament within the Czechoslovak Hussite Church in detail, and attempt to outline potential projections of its development in the future. In first chapters, I established the goal and methods of my work. Then I proceeded along the defined line when I explored the sacrament as a quality, its importance, and its various forms. I also asked main representatives of the Hussite theology Misters Farský, Spisar, and Trtík for their views. Then I focused on the sacrament of anointing of the sick as such. I described and explained it precisely, which was followed by a section dealing with the transformations of the sacrament in the Hussite context and Christian environments in general.

In the following block, I focused on the documents of the Czechoslovak Hussite Church to search for the relation between the two directions of the Hussite theology, i.e. before and after the Copernican revolution. Then I went further and found inspiration in authors who - in their wisdom - collected a lot of valuable materials on this issue. In the penultimate section, I dealt with the perspective of antiquity, philosophy, science, and sister churches on death and dying, or on the very core of the sacrament of anointing of the sick. This futurological compendium marked the end of our journey, as I endeavored to formulate theses on the future course of the sacrament. In this paper, I present results and conclusions that strengthen the exigency of this widely discussed issue.

Suffering is a big mystery for us and mankind needs to reformulate its paradigm in order to come to terms with its ontological meaning. God does not do meaningless things, which is why everything that happens under the sun has its meaning, although it is often hidden and may be impossible to reach for us now and in its current form. And, maybe, sometimes some kind of randomness plays its part; after all, the universe is full of surprises and leaves no stone unturned when it comes to our

knowledge. I am far from aspiring to provide final answers as to how things are. Death is the only certainty human beings have in their lives. And for us - believers - this certainty in hope gives birth to another certainty - the certainty of Eternal Life.

Seznam použité literatury:

Texty

Agenda - Zpěvník písní duchovních, Blahoslav, Praha 1930

Agenda, zprac. Vl. Drtina, Blahoslav, Praha 1951

Agenda Církve československé husitské, Blahoslav, Praha 1994

Bible, Český ekumenický překlad, Česká biblická společnost,
Praha 1995

Getsemany 2001/2

Getsemany 2001/12

Návrh obřadních modliteb, Rada starších církve českomoravské
v Budějovicích, České Budějovice, 1940

**Promluva bratrů M. Pavlíka a E. Dlouhého - Pokorného ve dnech
sjezdu československé církve 8. a 9. ledna 1921 v Praze, CČS,**
Praha 1921

Základy víry CČSH, Ústřední rada CČSH, Praha 1975

Zpěvník písní duchovních, upravil Karel Farský, Praha 1922

Zpěvník písní duchovních CČS, Ústřední rada CČS, Praha 1927

Zpěvník písní duchovních CČS, Ústřední rada CČS, Praha 1930

Zpěvník církve československé husitské, Blahoslav, Praha 1977

Zpěvník církve československé husitské, Blahoslav, Praha 1995

Zpěvník církve československé husitské, Blahoslav, Praha 2001

Zpráva o I. řádném sněmu církve československé, Ústřední rada
CČS, Praha 1924

Reflexe

Belejkaníč I., **Pravoslávne dogmatické bohoslovie II.**, PBF, Prešov 1996

Brodský Vlastimil, **To že jsem já?**, Brána, Praha 2002

Eliade Mircea, **Dějiny náboženského myšlení I**, OIKOYMENH, Praha 1995

Eliade Mircea, **Dějiny náboženského myšlení II**, OIKOYMENH, Praha 1996

Eliade Mircea, **Dějiny náboženského myšlení III**, OIKOYMENH, Praha 1997

Farský Karel, **CČS, Stručné informace**, Ústřední rada CČS, Praha 1925

Frankl E. Viktor, **Lékařská péče o duši**, Cesta, Brno 1996

Frankl E. Viktor, **Co v mých knihách není**, Cesta, Brno 1997

Grün, A., **Kdybych měl už jen jeden den života**, KNA, Kostelní Vydří 2000

Harnack Adolf, **Dějiny dogmatu**, Samostatnost, Praha 1903

Häring B., **Viděl jsem tvé slzy**, Vyšehrad, Praha 1998

Horský Rudolf, **Cesta**, Blahoslav, Praha 1989

Johnson Paul, **Dějiny křesťanství**, CDK, Brno 1999

Kadeřávek , Trtík Z., **Život a víra ThDr. Karla Farského**, Blahoslav, Praha 1982

Kierkegaard Sören, **Nácvik křesťanství; Sudťe sami**, CDK, Brno 2002

Křivohlavý Jaro, **Křesťanská péče o nemocné**, Advent, Praha 1991

Kübler-Rossová Elisabeth, **O smrti a umírání**, Arica Turnov, 1993

Kučera Zdeněk, **Trojiční teologie**, L. Marek, Brno 2001

Kučera Zdeněk, **O teologickou totožnost církve československé**, Husova československá bohoslovecká fakulta v Praze, Praha 1988

Küng Hans, **Die Kirche**, R. Piper and Co. Verlag, München 1977

Küng Hans, **Být křesťanem**, CDK, Brno 2000

Kushner H., **Když se zlé věci stávají dobrým lidem**, Portál, Praha 1996

Mánek J., **Čas nám daný, Blahoslav**, Praha 1996

Medek R., **Katechismus v duchu CČSH**, Blahoslav, Praha 1990

Moltmann J., **Bůh ve stvoření**, CDK, Vyšehrad, Brno 1999

Moody Raymond, **Život po životě**, Odeon, Praha 1991

Nietzsche Fridrich, **Soumrak model**, Votobia, Olomouc 1995

Salajka Milan, **Křesťanská víra a živá církev**, Náboženská obec CČSH Praha 1 - Staré Město, Praha 2001

Spisar A., **Věrouka v duchu církve českomoravské I.**, Blahoslav, Praha 1941

Spisár A., **Věrouka v duchu církve československé II.**, Blahoslav, Praha 1945

Steindl, R.: **O smrti**, Iris, Bratislava 2000

Tillich Paul, **Lidské tázání po nepodmíněném**, Pontes Pragensis, Brno 1997

Trtík Zdeněk, **Slovo víry**, Blahoslav, Praha 1963

Trtík Zdeněk, **Vztah JÁ-TY a křesťanství**, Ústřední CČS, Praha 1948

Trtík Zdeněk, Rutrle O., **Vyznání víry**, Blahoslav, Praha 1948

Trtík Zdeněk, **Teologické úvahy**, Blahoslav, Praha 1952

Trtík Zdeněk, **Duch Kristův - podstata a norma křesťanství**, Blahoslav, Praha 1943

Verlain Paul, **Intimní liturgie**, KNA, Kostelní Vydří 2004

Weischedel W., **Zadní schodiště filosofie**, Votobia, Olomouc 1995

Seznam použité literatury - sekundární prameny

BŘEŇOVÁ Klára, **Smrt a existence po smrti v biblickém Izraeli v kontextu představ starověkého Předního východu**, Academia Praha 2011

Budoucnost modernismu, sborník, uspořádali Ivana Dolejšová a Pavel Hradílek, Síť, Praha 1999

Československý katechismus, učebnice pro mládež a věřící církve československé, Nákladem vlastním (Karel Farský a František Kalous), Přebram 1922

Farský Karel, **Z podějha (vznik církve československé)**, nákladem vlastním, Praha 1921

Kaňák Miloslav, **Z ději světových zápasů na poli náboženském (Katolický modernismus)**, Husova československá bohoslovecká fakulta v Praze, Praha 1983

Kaňák Miloslav ve spol. s autory studií, **Padesát let Československé církve, sborník studií pracovníků Husovy fakulty, věnovaný půlstoletí Československé církve**, Husova československá bohoslovecká fakulta v Praze, Praha 1970

KREMER Jakob, **Budoucnost zemřelých. Biblická naděje na osobní vzkříšení v proměnách času**, Vyšehrad Praha 1995

Kučera Zdeněk, **Základní otázky husitské teologie**, vyšlo v Teologické revue, Husitská teologická fakulta University Karlovy, Praha 1/1999

KUČERA Zdeněk, **Trojiční teologie: Skripta pro stud. účely Husovy čs. fak. bohosl. v Praze. Kniha 1., Trojiční základ a tradice. 1. vyd. Praha, Ústřední církevní nakladatelství, 1984**

Římský misál, Přeložil a poznámkami liturgickými opatřil Marian Schaller, čtvrté úplné vydání, Praha 1947

Bonhoeffer, D., **Výklad Kázání na hoře**, Kalich, Praha 1962

Cumming John, **Dopisy velkých osobností hříšníkům I**, KNA, Kostelní Vydří 2001

Franz, M., L., **Sen a smrt** (O čem vypovídají sny umírajících),
Portál, Praha 2000

Grün, A., **Exercicie pro všední den**, KNA, Kostelní Vydří 1999

Grollová J., Rywilková D., **Militia est vita hominis**, Ostravská
univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, Ostrava 2013

Kierkegaard Sören, **Bázeň a chvění, Nemoc k smrti**, Svoboda,
Praha 1993

Kierkegaard Sören, **Ausgewahlte texte** (Furcht und Zittern), Der
Goldmann, Munchen 1988

Lane Tony, **Dějiny křesťanského myšlení**, Návrat domů, Praha 1996

Lang, A., **Církev sloup a opora pravdy**, Velehrad, Brno 1993

Lohniský Bohuslav, **Úvod k modlitbám**, Pardubice 1933

Neff, V., **Filosofický slovník pro samouky**, Mladá fronta, Praha
1993

Rahner K., Vorgrimler H., **Teologický slovník**, Zvon, Praha 1996

Jmenný rejstřík

A

Akvinský, 24, 25
Areopagita, 24
Aristoteles, 85
Atanásios, 36
Augustin, 24

B

Barth, 29
Belejkanič, 24, 25, 87, 100
Beran, 64
Buber, 29

D

Drtina, 66, 67, 69, 70, 77

E

Epikuros, 86
Erasmus, 27

F

Farský, 19, 27, 32, 58, 59, 60, 100
Filon, 33
Frankl, 52

H

Häring, 41, 42, 101
Harnack, 25, 100
Heidegger, 30
Horský, 71, 101

J

Jaspers, 30
Jens, 43, 44

K

Kierkegaard, 78, 101
Komenský, 70
Kovář, 32, 70
Křivohlavý, 37, 40, 101
Kübler-Rossová, 54, 101
Kučera, 33, 34, 35, 36, 101
Küng, 43, 44, 101
Kushner, 48, 49, 101

L

Lohinský, 64
Lombardský, 24
Luther, 24

M

Malý, 26
Mánek, 71, 72, 73, 74, 101
Marcus Aurelius, 86
Masaryk, 29
Medek, 71, 72, 101
Moltmann, 21, 22, 101
Moody, 50, 51, 102
Moore, 27

N

Našinec, 64

O

Origenes, 25

P

Pera, 51, 52
Platón, 85
Pospíšil, 35

R

Rabiška, 63
Rahner, 36
Richter, 17, 45, 46, 47
Růžička, 64

S

Salajka, 77
Salfický, 63
Seneca, 86

Spisar, 13, 18, 19, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 32, 57, 77, 88, 102

Š

Špak, 77

T

Tillich, 36

Trtík, 18, 20, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 70, 101, 102

Tuháček, 64

U

Ungermann, 64

Urban, 64

W

Winert, 51